

Using Göbeklitepe, the Zero Point of History, in Cultural Heritage Education*

Mekiye Yolaçan
Ministry of National Education

Kibar Aktın
Sinop University

ABSTRACT

Cultural heritage education plays a crucial role in sparking curiosity about historical cultural elements, preserving and evolving cultural traditions, strengthening national identity, and cultivating engaged citizens. In light of this, this study aims to determine the educational outcomes of incorporating Göbeklitepe, a historical site, into the cultural heritage education component of the fifth grade Social Studies course. In this research, the most common type of qualitative research, the basic interpretive research approach, was preferred. The study group, comprising 22 fifth-grade students from a middle school, was selected through the use of criterion sampling, case sampling, and purposeful sampling. The data collection tools employed in the study included clay studies, talking object worksheets, student diaries, a Göbeklitepe newspaper, and a self-assessment form. The data were subjected to content analysis and descriptive statistical analysis. The findings of the study indicated that engagement in cultural heritage activities enhanced students' comprehension of the historical development of Göbeklitepe. They acquired knowledge about the historical trajectory of the site and were able to contextualize this process within the broader historical context of Şanlıurfa. In accordance with the nature of history, it was determined that students realized the impossibility of acquiring exhaustive knowledge about Göbeklitepe. In their diaries, students proposed the implementation of further research, excavations, and the utilization of knowledgeable individuals to elucidate the enigma of Göbeklitepe's history. However, it was determined that students encountered challenges in applying the skills of perceiving change and continuity.

Keywords: Cultural heritage education, Göbeklitepe archaeological site, social studies education

Type: Research

Article History

Received: 15.03.2024

Accepted: 02.08.2024

Published: 07.08.2024

Language Versions:

English, Turkish

Corresponding Author:

Kibar AKTIN

SCREENED BY

Göbeklitepe Archaeological Site

Suggested Citation

Yolaçan, M. & Aktın, K. (2024). Using Göbeklitepe, the zero point of history, in cultural heritage education. *Journal of International Museum Education*, 6(1), 43-72. <https://doi.org/10.51637/jimuseumed.1453627>

About The Authors

Mekiye Yolaçan, Ministry of National Education, E-mail: egitimci2179@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-4245-8921>

Kibar Aktın, Prof. Dr., Sinop University, Faculty of Education, Department Turkish and Social Sciences Education. E-mail: kibaraktin@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6238-3500>

*This study was conducted within the scope of the first author's master's thesis.

INTRODUCTION

Culture is a human-centric phenomenon and can vary across local, regional, and national levels. It encompasses the behaviors, ideas, material, and immaterial elements developed by humanity throughout history. These values and behaviors are preserved as remnants of cultural heritage (Polat, 2019). These remnants are valuable artifacts that carry the accumulated experiences of human history across millennia to the present day (Sağ & Ünal, 2018). According to Maroević (1982), cultural heritage is a complex issue. However, it is the value of the past that we distinguish in the present to preserve for the future. Aird (2005) defines cultural heritage in a broader sense, encompassing elements such as traditions, language, folklore, literature, art, sculptures, theater, music, handicrafts, archaeological sites, sacred places, cemeteries, museum collections, quarries, buildings, ruins, historical landmarks, and so on. Among these elements, constructions such as archaeological excavations and architectural structures are referred to as tangible cultural heritage, while elements that largely depict the way of life of the people, such as customs, traditions, speaking language, music, tales, and lullabies, are referred to as intangible cultural heritage (Gürel & Çetin, 2018; Polat, 2019). These cultural elements differentiate individuals and/or societies from each other (Atılkan, 2022). They reflect the mentality and lifestyle of the civilization to which they belong (Polat, 2019).

During a period of rapid development and change, cultural heritage conveys past experiences and messages to the present. The expansion of knowledge regarding these contents (Maroević, 1982), coupled with their significant influence on identity, loyalty, and behavior, as well as their crucial role in intercultural communication and social cohesion, has heightened interest in cultural heritage. This interest has led to greater awareness of archives, libraries, museums, and other elements of culture (Buckland, 2015). As the importance of cultural heritage increases, many countries have enacted laws and agreements to protect this heritage. For example, in the 2030 Agenda for Sustainable Development by the United Nations, it is emphasized that to "make cities and human settlements inclusive, safe, resilient, and sustainable," support should be provided for "the protection and preservation of the world's cultural and natural heritage" and "the provision of inclusive and equitable education for all and the promotion of lifelong learning opportunities for all." The agenda also highlights the need for "ensuring that everyone acquires the necessary knowledge and skills for sustainable development, including the contribution of culture to sustainable development, education, human rights, gender equality, the promotion of a peaceful and non-violent culture, global citizenship, and the appreciation of cultural diversity." (UNESCO, 2022). Similarly, the International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, the International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), the International Union for Conservation of Nature (IUCN), the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), and the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972), which Turkey joined

in 1982, emphasize that all nations of the world should recognize cultural heritage as a "common interest" to prevent the deterioration or destruction of any element of cultural or natural heritage (Resmi Gazete, 1982).

The goal of ensuring the preservation, evaluation, and transmission of cultural heritage is both individual and community-based (Achille & Fiorillo, 2022). This has underscored the need for educational programs that reflect and promote cultural values, enhance awareness, and foster a sense of responsibility for preserving cultural heritage (Pehlivan, 2015). Cultural heritage education is a teaching and learning approach that uses tangible (material) and intangible (immaterial) heritage as primary teaching resources to enhance students' understanding of history and culture (Boxtel, Klein & Snoep, 2011). The aim of this type of education is not merely to convey knowledge as it is but to contribute to the facilitation of individual and community life through culture within the framework of lifelong learning (Utku, 2023). This type of education primarily begins and develops within the family environment and natural surroundings and is later implemented in schools through necessary educational activities within the curriculum (Achille & Fiorillo, 2022; Külçü, 2015).

The Social Studies course can be identified as a subject that significantly contributes to cultural heritage education (Kantekin, 2023). The general objectives, learning areas, and outcomes of the Social Studies Curriculum include many elements related to cultural heritage (Demirezen & Aktaş, 2020). Particularly with the 2005 curriculum update efforts, more emphasis was placed on cultural topics, and these elements were mainly grouped under the "Culture and Heritage" learning area (Ministry of National Education [MEB], 2005). In this learning area, students are expected to recognize the basic features of Turkish cultural elements, develop national consciousness, preserve and enhance the cultural structure, and pass it on to future generations. Within this framework, the Social Studies course introduces students to both tangible and intangible elements of cultural heritage and enables them to discover the cultural assets in their surroundings through local history studies (MEB, 2018). In the 2024 revised Social Studies Curriculum, the learning area of "Culture and Heritage" was changed to "Our Common Heritage". This change substituted the term "elements of national culture" in the previous program with "common cultural heritage," adopting a more universal perspective. The new program integrates detailed statements and explanations concerning elements of common cultural heritage into the learning outcomes and instructional content for 4th and 5th grades. It emphasizes the creation of content by students aimed at recognizing, protecting, and developing elements of common cultural heritage, as well as fostering sensitivity towards it. This adjustment reflects a strengthened focus on common cultural heritage within the educational content (MEB, 2024).

A review of the existing literature indicates that studies in Social Studies education predominantly address various facets of intangible cultural heritage education. These studies typically focus on identifying elements of cultural heritage and assessing the attitudes of both teachers and students towards it (Çakmak, 2023;

Tuncel & Altuntaş, 2020; Yeşilbursa, 2011). Moreover, research frequently involves identifying elements of intangible cultural heritage within Social Studies textbooks and curricula (Acun & Dinç, 2018; Avcı & Taşer, 2020; Batmaz & Yurtbakan, 2022; Çengelci, 2012; Gürel & Çetin, 2018; Kafadar, 2021; Pehlivan, 2015; Üztemur & Polat, 2019; Taşdemir, 2018; Toksoy, 2022). Other studies explore teachers' and students' perceptions of intangible cultural heritage (Atıkan, 2022; Çağrınur & Ünal, 2019; Demirezen & Aktaş, 2020; Dere, 2021; Kafadar, 2021; Kartal, 2022; Polat & Bekdemir, 2017; Selanik Ay & Kurtdede Fidan, 2013; Sidekli & Karaca, 2013; Toksoy, 2022) and evaluate the outcomes of activities related to cultural heritage education in Social Studies (Bülbül, 2016; Hündür, 2022; Kantekin, 2023; Sağ & Ünal, 2019; Sevigen, 2021). However, there is a limited number of activity-based local history studies that associate the Social Studies course with tangible cultural heritage (Gilan, 2021; Özbek Gül, 2022; Öztaşçı, 2017; Topçu, 2022; Yılmaz, 2019).

Göbeklitepe, located in southeastern Turkey, is a significant archaeological site that plays a crucial role in cultural heritage education. Dating back to the Neolithic Period, approximately from 12,000 BCE to 11,000 BCE, this site is recognized as the largest human-made cult center globally and is renowned for its unique architectural remains and sculptural fragments (Işık et al., 2023). Situated in the Fertile Crescent—the region between the Euphrates and Tigris rivers, which was pivotal for the domestication of various animals such as sheep, cattle, goats, and pigs—Göbeklitepe highlights its significance as a center for early human civilization and animal domestication (Güzel et al., 2023).

Göbeklitepe is believed to have served as a ritual center where hunter-gatherer communities convened for ceremonies, feasts, and potentially funeral rites (Seyfzadeh & Schoch, 2019). Recent research underscores Göbeklitepe's role in challenging established narratives of human history, particularly regarding the transition from hunter-gatherer societies to settled agricultural communities (Henley & Reysen, 2023). The site's monumental architecture, including T-shaped pillars and limestone statues (see Image 1), reflects significant ritualistic and symbolic meanings, indicating the presence of an advanced belief system and complex social organization (Gresky et al., 2017).

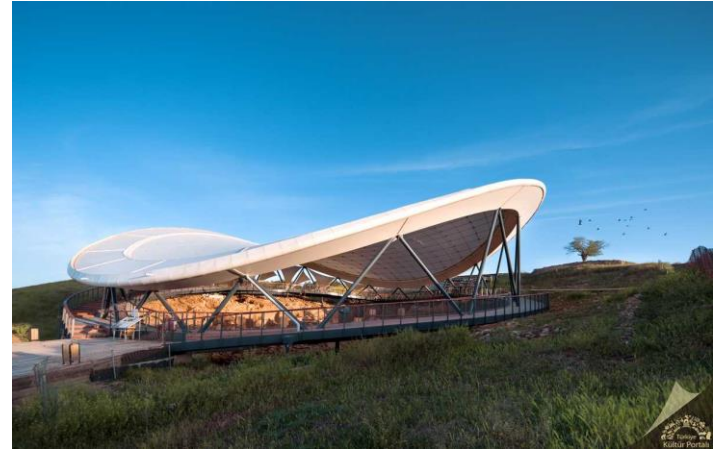

Image 1. *Göbeklitepe Archaeological Site*¹

Incorporating Göbeklitepe into cultural heritage education can provide students with a tangible connection to the past, allowing them to explore and understand the cultural and religious practices of ancient civilizations. Studying Göbeklitepe can offer students a hands-on experience in archaeology and historical interpretation, enhancing critical thinking skills and fostering an appreciation for the complexities of ancient societies. Studying the history of Göbeklitepe enables students to understand the significance of cultural heritage preservation and the role of archaeological research in uncovering humanity's past (Schmidt, 2010). Moreover, including Göbeklitepe in cultural heritage education can increase students' awareness of the evolution of human civilization and the development of religious beliefs and practices over time. Through examining this site, students can gain insights into the social, economic, and religious aspects of ancient communities, enriching their understanding of the interconnectedness of historical events and cultural practices (Schmidt, 2010). Interacting with Göbeklitepe can help students develop a deeper appreciation for the value of preserving historical sites and artifacts for future generations, fostering a sense of responsibility towards cultural heritage conservation (Karaköse & Safran, 2023).

In conclusion, Göbeklitepe represents a valuable educational resource that enhances cultural heritage education by offering students a direct connection to the past. It fosters critical thinking skills, promotes the preservation of cultural heritage, and deepens their understanding of ancient civilizations and religious practices. It is believed that using Göbeklitepe in cultural heritage education offers a significant opportunity to shape students' perspectives on cultural heritage, their perceptions of the nature of history, and their views on the preservation and development of cultural heritage. This study endeavors to provide a comprehensive evaluation of the educational outcomes associated with integrating Göbeklitepe, a historical site, into cultural heritage education. The activities conducted within this framework are intended to:

¹This image was accessed from <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/gobeklitepe>.

- identify students' perspectives on the tangible cultural elements at Göbeklitepe,
- determine the insights gained by students regarding the nature of history through their exploration of Göbeklitepe,
- assess their views on the preservation and development of Göbeklitepe's cultural structure.

METHOD

Research Model

In this research, the basic interpretive research approach, which is the most common type among qualitative research, has been preferred. This method involves examining and interpreting detailed descriptions of a phenomenon, establishing relationships between conceptual categories and existing research, and providing new insights (Rueter et al., 2018). Such studies typically involve triangulation of data through multiple methods such as observation, interviews, and document analysis to understand how individuals interpret their experiences, construct their worlds, and make sense of their encounters (Kazemian et al., 2023). The objective of these studies is to provide comprehensive descriptions and interpretations, rather than to generalize the findings (Carminati, 2018).

Study Group

The study group for this research comprises 22 fifth-grade students attending a public school during the 2022-2023 academic year. The study group was determined using criterion sampling, one of the purposeful sampling methods. In criterion sampling, the sample consists of individuals, events, objects, or situations that possess qualities related to the problem being studied (Yıldırım & Şimşek, 2013). The selection of participants was carried out using the criterion sampling method based on specific criteria. In determining these criteria, the aim was to maximize diversity and representativeness to obtain in-depth and comprehensive information relevant to the study's objectives. The first criterion was that the school where the study would be conducted is a middle school close to Göbeklitepe. According to Yeşilbursa (2011), the cornerstone of cultural heritage education is for individuals to understand the history and significance of their natural surroundings. This is because such knowledge enhances awareness of cultural heritage by building on information obtained from the immediate environment. Another criterion was the selection of the study group within the school. The Social Studies Curriculum (2018) includes the learning objective in the "Culture and Heritage" domain, "SB.5.2.2. Introduces natural assets, historical sites, objects, and artifacts in their surroundings," which points to local historical sites; thus, fifth-grade students were selected as the sample. One of our important criteria was the voluntary participation of the participants. Voluntary participation increases the accuracy and reliability of the data obtained. Voluntary participation means that individuals are interested in the topic and willing to openly share their experiences, which allows for richer and more detailed data

collection (Creswell, 2014). Therefore, the criterion of voluntariness was also emphasized in this study. In determining the study group, the proximity of the selected school to Göbeklitepe was considered an important criterion. The students have visited this site at least twice with their teachers, and since a third visit is not planned, this criterion was prioritized to ensure equality within the group. The work group is presented in Table 1.

Table 1.

Work group

Gender	Student
Female	S1, S3, S5, S7, S10, S11, S12, S13, S14, S17, S19, S20
Male	S2, S4, S6, S18, S9, S15, S16, S21, S17, S22
Total	22

The work group consists of 12 female and 10 male students. In the research, students were identified with code names such as S1, S2, etc.

Data Collection Tools

In the present study, the materials and documents utilized as data collection instruments include the following:

Clay Work: This activity involves students modeling objects and figures from Göbeklitepe, a cult site, to assess their awareness of the site's artifacts and structures.

Talking Objects Worksheet: This worksheet is intended to assess students' perspectives on the history of Göbeklitepe. Students are asked to identify the object or figure they modeled with clay and to conceptualize what the modeled artifact would convey about Göbeklitepe if it could come to life.

Göbeklitepe Student Journal: This journal consists of six questions aimed at capturing students' feelings, learnings, and perceptions of history after watching a video about Göbeklitepe, attending an exhibition, and participating in a lesson presentation. It also seeks their views on how to increase the awareness of Göbeklitepe. The questions were reviewed and revised based on feedback from a field expert. A pilot application was conducted with five students to ensure the clarity of the questions, resulting in minor adjustments and the finalization of the journal.

Göbeklitepe Newspaper: In this activity, students are divided into small groups and tasked with creating newspaper content using provided photos of Göbeklitepe. The selected photos include clues that help students explain the historical process of Göbeklitepe, convey information about the site's remains, and highlight its significance as an important cultural heritage.

Self-Assessment Form: At the end of the Göbeklitepe activities, an 8-item, three-point Likert scale self-assessment form was prepared for students to evaluate their learning. The form includes statements with responses ranging from "Strongly Agree" to "Undecided" to "Disagree." The statements address understanding the historical process of Göbeklitepe, explaining ambiguities about its purpose in history, comparing the continuity and change of figures found at the site with contemporary counterparts, and

understanding why Göbeklitepe should be preserved as cultural heritage.

Data Collection Process

The data collection stages were carried out as follows:

1. **Selection of the Learning Outcome and Topic:** In the first stage of the research, the learning outcome "SB.5.2.2. Introduces natural assets, historical sites, objects, and artifacts in the surrounding environment" in the "Culture and Heritage" learning area at the 5th grade level in the Social Studies Curriculum (2018) was determined.
2. **Literature Review and Selection of Resources:** In the second stage, informative written and visual sources related to Göbeklitepe were accessed. Existing sources were examined in detail, and the written and visual content to be used in the activities was determined.
3. **Design of Data Collection Tools and Activities:** A presentation was prepared based on the examined sources about Göbeklitepe. Large-sized prints of selected photos related to Göbeklitepe were produced for display. Information notes about Göbeklitepe, a "Talking Objects" worksheet, self-assessment forms, a worksheet for a newspaper activity, and student journals were prepared.
4. **Implementation Process:** The study was conducted during the Fall semester of the 2022-2023 academic year. The researcher who designed and implemented the activities completed the process within 7 class periods. Since the students have visited this site at least twice with their teachers, a trip to Göbeklitepe has not been planned as an activity. Students were asked to watch the "Rafadan Tayfa Göbeklitepe" cartoon before the activities. The rationale for this decision was based on the pilot implementation, where students who watched the cartoon during a virtual museum visit to Göbeklitepe referred to the cartoon for describing the site and discussing details about it. Therefore, the main study omitted the museum or virtual museum visit, and students were asked to watch the Rafadan Tayfa cartoon before the activities. This was aimed at increasing students' preparedness for the lesson. The 7-hour data collection process of the research took 3 weeks. In the first week (3 class periods), an introductory presentation about Göbeklitepe was conducted. Following this, an exhibition displaying eight large-sized photos of Göbeklitepe was visited in the classroom. This exhibition conveyed details about Göbeklitepe through photographs. After the activity, students filled out Göbeklitepe journals. During the second week (spanning two class periods), students created clay models of various objects and figures from Göbeklitepe. After this activity, they filled out the "Talking Objects" worksheet. In the third week (over two class periods), students were organized into groups and created newspaper-style content on A3 paper using the provided photos of Göbeklitepe. Following the activity, students completed self-assessment form.

Data Analysis

The research data were analyzed through content analysis, descriptive analysis and descriptive statistical frequency and percentage calculations.

Content Analysis: In the study, content analysis technique was used. The fundamental process of content analysis involves grouping similar data within specific concepts and themes, organizing them in a way that is understandable to the reader, describing them with direct quotes, and presenting the results with a realistic picture to the reader (Yıldırım & Şimşek, 2013). For this purpose, data obtained from the "Talking Objects Worksheet," "Göbeklitepe Student Journals," and "Göbeklitepe Newspapers" were analyzed using content analysis technique. Each question in the student journals was identified as a theme, and opinions related to each question were read and systematically coded. Categories were created based on similarities and differences among the codes.

Category	Codes	Student Opinions
Questions Awaiting Answers at Göbeklitepe	"Dragon statues", "hidden room in the temple" "What kind of place" "Why did they make foxes, lions", "T letter"	"... What were people like. How were the dragon statues made. There was a mysterious room in the temple, but it had no door, and no one could enter it. It was a hiding room." (S10). "What kind of place it was, interesting things about it, how they made them, how they survived" (S11). "Their mysteries, the mystery of the T letter, the people of that time. Why did they make the foxes and lions?" (S13) "Why am I the letter T?" (S21).

Descriptive Statistical Analysis: In the study, the products produced in the "Clay Activities" and the results obtained from the "Self-Assessment" form were analyzed using descriptive statistical analysis. The descriptive statistics method facilitates the conversion of complex and irregular data into understandable information (Özgüven, 1994, p. 50).

Descriptive Analysis: In the study, the student-produced Göbeklitepe newspapers were analyzed using a descriptive analysis approach. Data obtained through descriptive analysis are carefully presented according to the predetermined themes or dimensions of the research questions. Direct quotes are frequently used to vividly reflect the data in descriptive analysis. These descriptions are then explained, interpreted, and analyzed within cause-and-effect relationships to reach conclusions. The goal of this analysis type is to present the findings in a summarized and interpreted form to the reader (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Based on the data obtained from the "Göbeklitepe Newspaper" activity, four themes were established: informative news from Göbeklitepe, questions awaiting answers, remnants of mysterious history, and the theme of artifacts preserved in the museum. The data obtained according to the specified thematic framework were subjected to a process of careful reading and organization, with findings supported by direct quotations. The results were written in an easily understandable language and explained within cause-and-effect relationships.

Validity and Reliability

In a qualitative study, the detailed reporting of obtained data and the explanation of how and in what way research results were reached are important criteria for validity. In this study, to enhance the internal validity of the research, the research process was expressed in detail, and the data collection tools, collected data, and how the data were analyzed were explained thoroughly. To enhance the external validity of the research, detailed information was provided about all stages of the research, student products, newspapers, and objects modeled with clay (Yıldırım & Şimşek, 2013). When presenting the findings, students' direct statements were conveyed to the reader while maintaining their authenticity. To ensure internal reliability (consistency) in the research, the researcher's role was clearly defined, data were collected in accordance with the research purpose, and the research results were explained in detail (Yalman & Uzunöz, 2021). A strategy used to enhance internal reliability in this study was triangulation. Triangulation involves "comparing the results of two or more data collection methods (e.g., interviews and observations) or two or more data sources (e.g., individual interviews with different group members)" (Başkale, 2016, p. 25).

In this study, both method and researcher triangulation were employed in data collection. Method triangulation involved the use of various data collection tools, including clay-modeled objects, the Talking Objects Worksheet, student journals, Göbeklitepe newspapers, and self-assessment forms. For researcher triangulation, an expert in the field was consulted during the analysis and interpretation of the data. Expert review prevents errors such as "addressing inadequate results, themes based on closed responses, and misinterpretation of data, which could jeopardize the reliability of the qualitative study" (Creswell, cited in Başkale, 2016, p. 25). To this end, expert opinions were sought throughout all processes, from planning the research to preparing student journals, from data collection to analysis, and from writing up the results to minimizing these errors.

FINDINGS

This section presents the findings obtained from student products, which include clay works, talking objects worksheets, student journals, Göbeklitepe newspapers, and self-assessment forms.

Findings Obtained from Clay Works

Findings from the worksheet on Göbeklitepe clay artifacts and the objects that speak about these artifacts in the context of cultural heritage education are presented under the relevant headings.

Findings from the Clay Artifact Studies

The results of the models created by students based on objects or figures from Göbeklitepe that interested them during the clay activity are shown in Image 2.

Image 2. Students' Göbeklitepe clay works

If Image 2 is carefully examined, it can be seen that a large number of objects and figures related to Göbeklitepe were modeled by students using clay (n=35). Among these products, models of the T and H letters, snakes, dragons, scorpions, temples, rings, and baskets are found. It is notable that students predominantly modeled the T letter and the snake.

Findings from the Worksheet on Talking Objects

In the Talking Objects Worksheet, students were asked to describe what information their modeled object or figure would convey about Göbeklitepe if it could speak. The responses were categorized into three main themes, which are as follows:

Continuity of Mystery: Approximately one-quarter of the students indicated that if their modeled object or figure could speak, it would convey the mystery of Göbeklitepe. The students' comments, such as "Gizemlitepe" (S4, S16, S19), "The T letter, Gizemlitepe" (S17), and "It would tell its features, its mystery, and who made it" (S15), indicate that Göbeklitepe's historical mystery is still preserved.

Revelation of Mystery: About half of the students believe that if the object or figure they modeled in their clay work could speak, it would reveal "Göbeklitepe's mysteries and letters and shapes that no one knows" (S2), "It would say that the temple was built by people, that there was an earthquake, and everything was destroyed" (S3), "It would tell me the unknown mysteries of Göbeklitepe and the temple stones, revealing the full mysteries there" (S7), "The temple stones would tell me about the people" (S8), "It would describe the people who lived there in the past, the animals, and the important aspects of life" (S14), and "Historical artifacts, the T letter, and the ring stone" (S20). These views suggest that the mysterious history of Göbeklitepe would be brought to light.

Unanswered Questions at Göbeklitepe: Student opinions within this category suggest that they believe they would gain answers to their questions about Göbeklitepe if the figures they modeled could speak. These questions include those about the Komodo

dragon, mysterious rooms, people who lived there in the past, the T letter, and the round ring. Students proposed views such as “What was the Komodo dragon used for?” (S1), “It would describe mysterious things, what people were like, how dragon statues were made, and there was a mysterious room in the temple with no door that no one could enter; it was a hiding room” (S10), “What kind of place it was, interesting things, how they were made, and how people survived” (S11), “... Why they made foxes, lions” (S13), and “The round shape might represent the World” (S22). These views play a key role in forming this category.

Findings from Student Journals

The findings obtained from the journals are presented under the theme heading.

The Most Impressive Thing at Göbeklitepe

Findings from students regarding the question “What most impacted you about Göbeklitepe today?” are presented in Table 2.

Table 2.
Students’ views on the question “What most impacted you about Göbeklitepe today?”

Categories	Opinions	f
Historical Artifacts	“Structures from the past.” (S3)	5
	“Historical artifacts.” (S5, S10, S11)	
	“Statues.” (S10)	
Animals	“Komodo dragon.” (S2, S6, S18)	6
	“Lion.” (S9, S16)	
	“Foxes.” (S21)	
T Letter	“T letter.” (S1, S4, S12, S14, S20, S22)	6
Göbeklitepe People	“From the king of Göbeklitepe.” (S13)	5
	“From the people who built Göbeklitepe.” (S15)	
	“Other/ancient people.” (S7, S17, S20)	
Stone Artifacts	“Mysterious stones.” (S8, S14)	3
	“Stones and the pictures on them.” (S19)	
Total		25

When Table 2 is examined, it can be seen that, in response to the question “What most impacted you about Göbeklitepe today?”, students were most influenced by the animals depicted on the walls (f=6) and the T letter (f=6) represented by the standing stones. Other responses indicate that students were also affected by the historical artifacts in the site (f=5) and the people of Göbeklitepe (f=5).

Findings from the students' responses to the question “What did you learn about Göbeklitepe today?” are presented below under category headings:

Information about Göbeklitepe Ruins: Opinions in this category reveal that nearly half of the students acquired information about the historical ruins of Göbeklitepe and the animal depictions found on these ruins. Some of these opinions are as follows: “Why were

the pig and dragon next to each other?” (S1), “I learned about the king.” (S13), “Lion structures, structures with the T letter.” (S3), “... I learned about the circle” (S22), “There were stones.” (S11).

Recognizing Its Historical Significance: Approximately half of the students recognize Göbeklitepe as a historical site, describing it with phrases such as “Very old”(S5, S6, S18), “Historical artifact” (S2), “First temple” (S8), “Great mysteries” (S19), and “Unknown mysteries” (S14).

Appreciating the Past: This category includes students' opinions expressing that they recognize the importance of past people and their achievements, and that they appreciate the past. For example: “I learned that ancient people were very skilled.” (S20) and “There were significant things.” (S12).

Is it possible to know everything about Göbeklitepe?

Regarding the question “Is it possible to know everything about Göbeklitepe?”, it is observed that twenty students, excluding two, responded that it is not possible to know everything about Göbeklitepe. The students who answered “Yes” expressed their views as follows: “It is very possible because it is very important to us.” (S22) and “Yes, research will teach us.” (S14). These responses indicate that they believe it is possible to know everything through research due to the historical significance of Göbeklitepe.

Three students who answered “No” to the question “Is it possible to know everything about Göbeklitepe?” did not provide reasons for their response. Findings from the 17 students who answered “No” and provided reasons are presented in Table 3.

Table 3.
Students’ reasons for answering ‘It is not possible to know everything about Göbeklitepe’

Categories	Student Opinions	f
Abundance of Unknowns at Göbeklitepe	“Unknown artifacts...” (S1, S4, S5, S6, S8), “...nothing has been explained” (S17), “...there are historical artifacts.” (S2)	8
	“...there are unexplored areas.” (S20).	
	“The T letter has not been resolve.” (S3, S9).	
Unresolved Mystery of T Letter Structures	“The mystery of the T letter is unknown.” (S16).	5
	“No, because nobody knows the T letter.” (S13).	
	“Because... nothing is known about it.” (S10).	
Impossibility of Knowing Everything in Mysterious History	“It is not possible to know everything about history” (S15).	4
	“No, it is not possible to know history.” (S12, S18, S19).	
Total		17

When Table 3 is examined, it is observed that among students who answered “No” to the question “Is it possible to know everything about Göbeklitepe?”, views related to the

abundance of unknowns at Göbeklitepe (f=8) and the unresolved mystery of T letter structures (f=5) are prominent. Additionally, there are opinions in the category of the impossibility of knowing everything in mysterious history (f=4).

What can be done to promote Göbeklitepe to the public?

Three students did not provide answers to the question "What should be done to illuminate the unknowns at Göbeklitepe?". Additionally, the opinion of S8, who answered 'historical artifacts', could not be evaluated. Findings from the 18 students who answered the question are presented in Table 4.

Table 4.
Students' opinions on the question "What should be done to clarify the unknowns in Göbeklitepe?"

Categories	Student Opinions	f
Benefiting from people who know	"We should ask people questions to know about Göbeklitepe." (S17),	5
	"We should tell our brothers and fathers." (S18),	
	"We should ask the people there." (S1, S4), "Don't tell people who don't know." (S6).	
Excavation	"Don't make excavations." (S11, S20), "We need to do more excavations." (S19).	3
Conducting research	"It is necessary to do everything. It is important." (S2),	8
	"It is necessary to research." (S3, S12, S13),	
	"It is necessary to explore it." (S10, S14), "Let's find the dates." (S15), "We bring scientists" (S22).	
Other	"Going to Göbeklitepe" (S5), "Activity" (S16).	2
Total		18

When Table 4 is examined, it is seen that the answers given to the question "What should be done to clarify the unknowns in Göbeklitepe?" include the categories of having research done (f=8), benefiting from people who know (f=5) and having excavations (f=3). It is seen that the other answers (f=2) to the question are different opinions including visiting Göbeklitepe, activity-based learning and teaching, which enable people to learn about Göbeklitepe.

Should Everyone Visit Göbeklitepe?

In response to the question "Would you recommend your friends and elders to visit Göbeklitepe? Why?," it was determined that four students coded S3, S19, S18 and S20 answered yes, but did not explain why. It was concluded that one student coded S21 left the question unanswered, and two students coded S5 and S6 did not give any explanation although they answered no to the question.

"Would you recommend your friends and elders to visit Göbeklitepe? Why?" The findings obtained from 15 students who expressed their opinions on the question are given in Table 5.

Table 5.
Students' opinions on the question "Would you recommend your friends and elders to visit Göbeklitepe? Why?"

Categories	Student Opinions	f
Informative space	"Because they should see it, for them to see it for learning." (S2),	3
	"Because so that they know this." (S8),	
	"There are unknown mysterious T letters there." (S14).	
Attractive place	"...a very beautiful place." (S4, S10, S11, S22).	4
Historical place	"To see the history." (S7),	8
	"... a historical place." (S1),	
	"Historical artifact." (S9, S16),	
	"Yes, to see the museum." (S13),	
	"I would like them to know Göbeklitepe." (S17),	
	"Yes, because they should also recognize Göbeklitepe." (S15),	
	"Yes, because there are important things there." (S12).	
Total		15

When Table 5 is analyzed, it is seen that the answers to the question "Would you recommend your friends and elders to visit Göbeklitepe? Why?", most of the answers to the question included the category of historical place (f=8). In other answers to the question, there are expressions that can be evaluated in the categories of attractive place (f=4) and informative place (f=3).

Findings Related to the Question "What should be done to introduce Göbeklitepe to the public?"

Since S21 did not answer the question "What should be done to increase the recognition of Göbeklitepe?" and the answers given by S14 and S11 were not associated with the question, they were not evaluated. The findings obtained from 19 students who expressed opinions on the question are given in Table 6.

Table 6.
Students' opinions on the question "What should be done to increase the recognition of Göbeklitepe?"

Categories	Student Opinions	f
Organizing excursion activities	"Taking them on a trip to Göbeklitepe." (S1, S3, S7, S10),	6
	"We take our family. We tell about Göbeklitepe and the ancient people..." (S2),	
	"I would recommend (him/her) to visit there." (S12).	
Using social media	"Making a newspaper or something else." (S4),	11
	"Showing a newspaper." (S5),	
	"Don't hang posters." (S9, S16),	
	"Showing pictures and videos." (S19),	
	"I make them watch movies." (S8),	
	"Publishing a newspaper." (S22), "..... make news" (S15), "We should introduce Göbeklitepe." (S17).	

	"We should give information." (S18), "It should be explained" (S20).	
Other	"Don't put it in a museum" (S13), "We should work hard." (S6), "Digging." (S15).	3
Total		20

When Table 6 is examined, it is seen that the students' responses to the question "What should be done to promote Göbeklitepe?" are mostly related to the category of using social media (f=11). Opinions on organizing excursion activities (f=6) constitute the second most important category. In the other category, the necessity of musealizing the place, excavation activities and hard work are different opinions expressed.

Findings from the Göbeklitepe Newspaper Event

This section presents the findings obtained from the students' "Göbeklitepe Newspaper" activity. Within the scope of the activity, students prepared five different newspapers with the titles "Göbeklitepe Mysteries", "Göbeklitepe Interesting", "Interesting Life in Göbeklitepe", "God Life in Göbeklitepe" and "Masterpieces Revealed in Göbeklitepe". The findings obtained from these newspaper contents under four categories are given below:

Remains of Mysterious History: In the analyzed newspaper, there are expressions and visuals emphasizing the mysterious history of Göbeklitepe and highlighting its ruins (See Image 3)

Image 3. Newspaper with the headline "Göbeklitepe Mysteries"

When Image 3 is analyzed, it is seen that in the newspaper with the headline "Göbeklitepe Mysteries", Göbeklitepe building community, Hittites and Göbeklitepe Lions are presented together with the title "Hidden History". Under this headline in the newspaper, there are statements like "Writing about extraordinary mysteries in the world. Writing about unknown historical artifacts. Read above. The greatest masterpieces describing Göbeklitepe." The article in the newspaper claims that the writings about unknown historical artifacts in the world are featured in their newspaper.

Image 4. Newspaper with the headline "God's Life in Göbeklitepe"

When Image 4 is analyzed, it is seen that in the newspaper titled "God's Life in Göbeklitepe", a T-shaped obelisk with a fox relief, Göbeklitepe building community, an anthropomorphic obelisk depicting hands and arms, people in the chipped stone age, photographs expressing the similarity of Göbeklitepe with temples and a photograph of a Komodo dragon are presented to the reader with the title "Mysterious Stones". It can be argued that a similar emphasis is again emphasized in the newspaper with pictures of the same content under the subheading "stones and mysteries".

Questions Waiting for Answers: In the analyzed newspaper, it is asked what the objects and figures represent (See Image 5).

Image 5. Newspaper with the headline "Göbeklitepe Mysteries"

When Image 5 is analyzed, the newspaper asks what the relief Komodo dragon, pig, half-moon, letter H, ring and lions on Göbeklitepe columns mean with the title "Göbeklitepe Mysteries". It is seen that this question is sometimes represented with a question mark.

Image 6. Newspaper with the headline "Interesting Life in Göbeklitepe"

When Image 6 is analyzed, it is seen that the newspaper featured an anthropomorphic obelisk depicting hands and arms and a photograph of a fox relief on a T-shaped obelisk with the title "Interesting Life in Göbeklitepe". The text related to the photograph reads as follows: "Why did they carve a picture of a fox there [and not] any other animal? Will [this question] be answered?". Similarly, on the other T-shaped obelisk with a relief of a fox, the question "where did this fox come from" points to one of the unsolved questions about Göbeklitepe that awaits an answer in history.

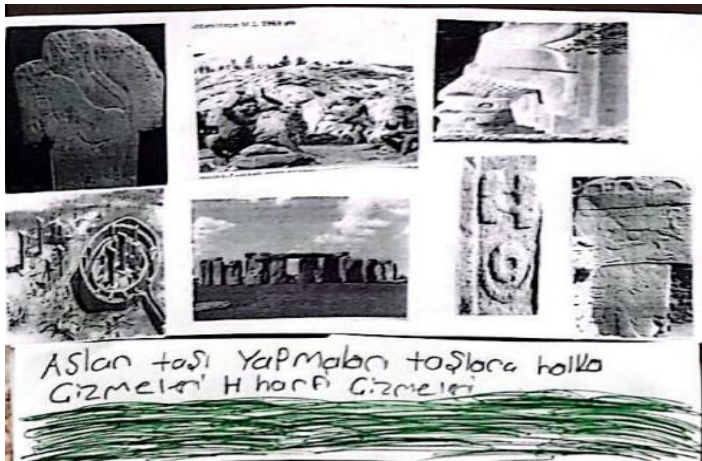

Image 7. Newspaper with the headline "Göbeklitepe Interesting"

When Image 7 is examined, it is observed that the question "Why is it the letter T instead of A, B, or C?" is posed in the first photo on the left in the newspaper, questioning the letter T in Göbeklitepe. In the question for the photograph on the right, it is understood that the theory put forward in the class about the relationship between New Zealand and Göbeklitepe was

questioned with the question "how could this fox go from [New] Zealand to [Sanlurfa]?".

Informative news from Göbeklitepe: Among the analyzed newspapers, the category "Informative News from Göbeklitepe" is encountered. The visuals and expressions found in this newspaper are given below:

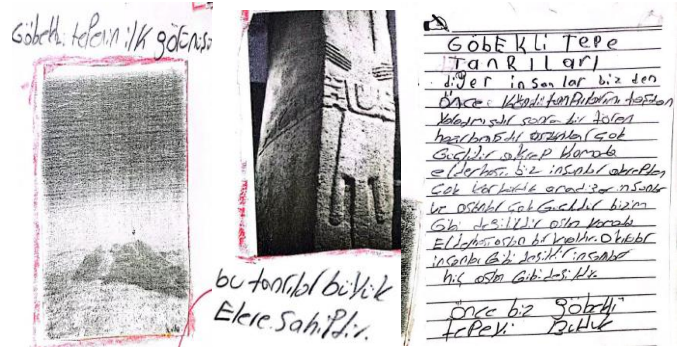

Image 8. Newspaper with the headline "Masterpieces Emerged in Göbeklitepe"

When Image 8 is analyzed, informative explanations are found in the newspaper with the title "Masterpieces Emerged in Göbeklitepe" over two photographs of Göbeklitepe. In one of these photographs, there is an informative sentence written with the subtitle "The first image of Göbeklitepe". Under the second photograph of the obelisk with depictions of hands and arms, informative explanations about the physical characteristics of the gods with the expression "these gods have big hands" draw attention. In the content of the column titled "Göbeklitepe Gods", there are expressions pointing to change and continuity in the historical process, including the inference that people in the past made their gods out of stone unlike us and that these people were stronger than us.

Image 9. Newspaper with the headline "God Life in Göbeklitepe"

When Image 9 is analyzed, an informative explanation such as "Making lion stones, drawing rings on stones, drawing the letter H" is found just below the photographs titled "God Life in Göbeklitepe" in the newspaper.

The museum where the artifacts are preserved: Among the six newspapers analyzed, only one newspaper mentions the museum where the artifacts are preserved with the headline "Interesting Life in Göbeklitepe".

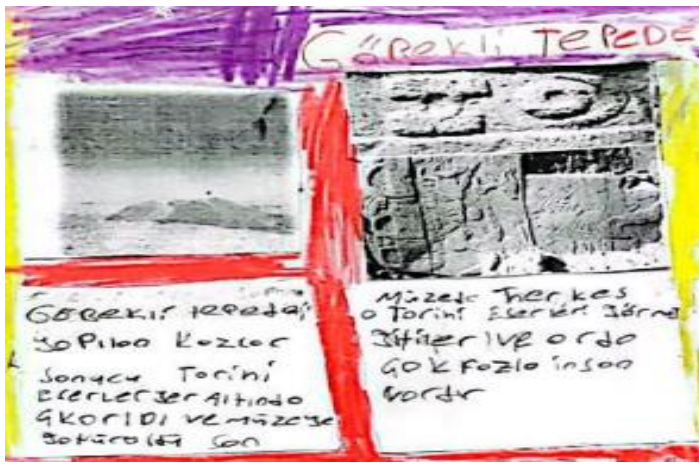

Image 10. Newspaper with the headline "Interesting Life in Göbeklitepe"

When Image 10 is examined, it is seen that in the newspaper with the headline "Interesting Life in Göbeklitepe", the first state of Göbeklitepe before the excavation is expressed as the place where historical artifacts were unearthed and then the artifacts were taken to the museum, and under the second photograph and in the next sentence, it is stated that everyone can see the artifacts in the museum and that the artifacts are protected in the museum.

Image 12. Newspaper with the headline "Interesting Life in Göbeklitepe"

When Image 12 is examined, it is seen that the photographs in the newspaper with the title "Interesting Life in Göbeklitepe" include informative explanations on the letter H found on the stone columns, the Komodo dragon, the fact that Göbeklitepe stone columns were made by breaking other stones and the representative meanings of the symbols on the stones.

Findings Related to Self-Assessment Results

At the end of Göbeklitepe activities, a self-evaluation form was prepared for students to evaluate their own learning. In the results of this form, it was determined that S4 did not express an opinion on the 2nd proposition, S16 on the 6th proposition and S19 on the 8th proposition. The results of the students' "Self-Assessment" are given in Table 7.

Table 7. Self-assessment results

Propositions	I can do it	I can partially do it	I can't do it
	n	n	n
I can explain the historical process of Göbeklitepe.	16	1	5
I can explain the opinions about the purpose of the finds in Göbeklitepe.	9	7	6
I can explain the uncertainties about the historical use of Göbeklitepe.	9	10	2
I can give examples from Göbeklitepe while conveying historical artifacts and ruins.	12	5	5
I can compare the figures in the finds with their modern counterparts and express the similarities between them.	5	9	8
I can associate the history of Göbeklitepe with the history of Şanlıurfa.	16	3	2
I can explain why the cultural heritage of Göbeklitepe should be protected.	6	9	7
I can express the artistic value of the artifacts in Göbeklitepe.	10	3	8

Image 11. Newspaper with the headline "Göbeklitepe Interesting"

When Image 11 is analyzed, it is seen that in the newspaper content titled "Göbeklitepe Interesting", even if inaccurate, a great deal of information is given through the photographs of Göbeklitepe, including the age/year in which it was discovered, where in Turkey it is located, how it was built, the characteristics of the structures, the animals in this place, and what animals mean to humans.

When Table 7 is examined, it is seen that the students mostly expressed positive opinions as "I can explain the historical process of Göbeklitepe" (n=16) and "I can associate the history of Göbeklitepe with the history of Şanlıurfa" (n=16). Although not at the same rate, about half of the students were of the opinion that "I can give examples from Göbeklitepe while conveying historical artifacts and ruins" (n=12) and "I can express the artistic value of the artifacts in Göbeklitepe" (n=10). In contrast to this situation, it is seen that the students stated that "I can explain the uncertainties about the use of Göbeklitepe in history" (n=10), "I can compare the figures in the finds with the figures that are equivalent to the figures in the present day and express the similarities between them" (n=9) and "I can explain why the cultural heritage in Göbeklitepe should be protected". It is seen that less than half of the students expressed negative opinions as "I cannot" in the propositions "I can compare the figures in the findings with their present-day counterparts and express the similarities between them" (n=8) and "I can express the artistic value of the artifacts in Göbeklitepe" (n=8).

DISCUSSION, CONCLUSION and RECOMMENDATIONS

Cultural heritage often mirrors the historical narrative of a society. Through cultural heritage education, children gain insights into past events, developments, and transformations. This educational approach not only fosters an understanding of and appreciation for local heritage but also emphasizes the importance of preserving universal heritage. Such education plays a crucial role in shaping informed and active future citizens (Avcı, 2016). In this context, the study aims to conduct a thorough evaluation of the educational outcomes derived from integrating Göbeklitepe, a significant historical site, into cultural heritage education.

Findings from student journals and newspaper activities revealed that students were notably influenced by the T-shaped pillars at Göbeklitepe, the animal reliefs on these pillars, and the enigmatic history of the site. Their awareness of the artifacts from Göbeklitepe was clearly demonstrated. These observations align with previous research by Avcı (2014), Gürel and Çetin (2018), Sağ (2018), Sevigen (2021), and Çakmak (2023), which indicates that cultural heritage education enhances students' awareness of cultural heritage elements. The results indicate that students recognized Göbeklitepe as a significant cultural heritage site replete with mysteries and historical artifacts. Additionally, studies by Kafadar (2021), López-Fernández et al. (2021), and Pedroso (2021) confirm that cultural heritage education can substantially improve students' awareness of cultural heritage.

In the journals and newspaper activities, some students expressed that illuminating Göbeklitepe's mysterious history would be challenging, if not impossible. Students voiced their questions and narratives about various animal figures and objects whose purpose or representation was unknown. Indeed, Kurt and Göler (2017) noted that there are no written sources at Göbeklitepe, and it maintains its historical mystery as a site from the early Neolithic period with limited archaeological data. Students argued that solving this mystery would require research, excavation, and oral interviews, consistent with the nature of historical inquiry.

These results indicate that cultural heritage education through a local historical site helps students employ historical thinking skills. Arias-Ferrer and Egea-Vivancos (2017) found that working with archaeological evidence supports historical thinking and reasoning, while Fuente, Chaparro-Sainz, and Rodríguez-Pérez (2020) emphasize the need and importance of using tangible and intangible heritage in developing historical thinking skills.

The self-assessment results of the study revealed a negative aspect in students' abilities to compare and perceive changes and continuities in the depictions of Göbeklitepe artifacts. This finding contrasts with significant data obtained from newspaper activities. This discrepancy suggests that students struggle with abstract concepts when measurement and evaluation tools are not supported by visual materials or interactive activities. Additionally, the complexity and variety of interpretations related to the current counterparts of Göbeklitepe's figures might explain this negative outcome. This situation may have led to a limited perspective among students.

Consistent with studies by Avcı and Memişoğlu (2016), Gilan (2021), and Güllühan and Bekiroğlu (2022), the newspaper activity results emphasize that local history and cultural heritage education activities consistently enhance students' perception of change and continuity. Such educational interventions have been shown to improve students' ability to perceive and interpret historical transformations. Programs focused on local history and cultural heritage can effectively enhance students' skills in understanding change and continuity over time. Educators can involve students in activities analyzing and comparing historical artifacts like Göbeklitepe to deepen their understanding of the evolution of art and culture. This can enhance students' appreciation of the artistic value in these artifacts and their ability to perceive change and continuity.

In the research findings, students suggested increasing the recognition of Göbeklitepe by using social media, organizing field trips, continuing excavations, and working hard. These suggestions indicate that students recognized Göbeklitepe's importance as a cultural heritage site and suggested some actions and responsibilities to ensure its sustainability. According to Yeşilbursa (2011), cultural heritage education raises awareness among students and helps them realize that they can take on significant roles and responsibilities for preserving this heritage. However, in the self-assessment results, the number of students partially explaining why Göbeklitepe's cultural heritage should be preserved was higher than those providing positive or negative opinions. This result indicates a need for a more comprehensive approach to the preservation and management of culture in cultural heritage education. As emphasized by Blake (2000) and Cleere (1991), preserving cultural heritage is a complex and multifaceted issue. The international legal framework for the preservation of cultural heritage established by UNESCO is based on preventing destruction and looting during times of conflict (Blake, 2000). However, the use and consumption of heritage as a cultural and economic resource can lead to conflicts and tensions (Graham, Ashworth & Tunbridge, 2000). Silverman and Ruggles (2007) further complicate the issue by discussing dilemmas and

challenges at the intersection of cultural heritage and human rights. These perspectives underscore the need for a comprehensive and nuanced approach in cultural heritage education that considers different uses and values of heritage, the potential for conflict, and the protection of human rights.

The self-assessment results reflected that students had knowledge about the history of Göbeklitepe and could relate it to the history of Şanlıurfa. Similarly, Yılmaz (2019) and Aktın and Karaçalı Taze (2021) reported significant findings that students related information obtained from local historical sites and museum visits to national history.

To reduce negative results in cultural heritage education and achieve consistent outcomes, teachers should employ various methods in Social Studies classes. Innovative technologies such as virtual learning environments and augmented reality can be utilized to capture students' attention and make learning processes more effective. Researchers can conduct various projects and studies to explore the potential of these technologies in cultural heritage education.

Contribution Statement: The first author contributed 60%, and the second author contributed 40% to the research.

Ethics Committee Approval: The necessary ethical approval for data collection was obtained on 19/10/2022, with decision number 2022/163-189 from the Human Research Ethics Committee of Sinop University.

Conflict of Interest Statement: There are no conflicts of interest among the authors.

REFERENCES

- Achille, C. & Fiorillo, F. (2022). Teaching and learning of cultural heritage: Engaging education, professional training, and experimental activities. *Heritage*, 5(3), 2565-2593. <https://doi.org/10.3390/heritage5030134>
- Aird, P. (2005). Heritage, natural heritage, cultural heritage and heritage tree defined. *Forestry Chronicle*. 81(4), 555-561. <https://pubs.cif-ifc.org/doi/10.5558/tfc81593-4>
- Aktın, K. & Taze, H. K. (2021, 18-20 Kasım). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Sinop tarihi mekân ve müze gezilerinden yerel tarih keşfetme deneyimlerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi: Geçmişten Günümüze Metodoloji Çalışmaları*, Sinop, Türkiye.
- Arias-Ferrer, L. & Egea-Vivancos A. (2017) Thinking like an archaeologist: Raising awareness of cultural heritage through the use of archaeology and artefacts in education, *Public Archaeology*, 16(2), 90-109, <https://doi.org/10.1080/14655187.2017.1479558>
- Atıkan, H. (2022). *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin somut olmayan kültürel mirasa ilişkin görüşleri (Karabük İl Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi.
- Avcı, M. (2014). *Sosyal bilgiler dersinde kültürel miras eğitimine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Avcı, M. & Memisoğlu, H. (2016). Views of social studies teachers about cultural heritage education. *İlköğretim Online*, 15(1), 104-124. <https://doi.org/10.17051/10.2016.58630>
- Avcı, M. & Taşer, S. (2020). Sosyal bilgiler dersinde kültür ve miras öğrenme alanının sosyal bilgiler öğretim programı üzerinden incelenmesi *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(111), 368-385. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.46416>
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 9(1), 23-28.
- Batmaz, O. & Yurtbakan, E. (2023). İlkokul Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel miras unsurları açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21(1), 1-21. <https://doi.org/10.37217/tebd.1115153>
- Blake, J. (2000). On defining the cultural heritage. *International and Comparative Law Quarterly*. 49(1), 61-85. <https://doi.org/10.1017/S002058930006396X>
- Boxtel, C. A., Klein, S. R. & Snoep, E. (2011). Heritage education: challenges in dealing with the past. <https://dare.uva.nl/search?identifier=6ab0cbda-766e-4cbb-9dd2-2d9c1d47d9ef>
- Buckland, M. (2015). *Cultural heritage (Patrimony): An introduction*. Zadar, 2013, 1-9.
- Bülbul, H. (2016). Müze ile eğitim yoluyla ortaokul öğrencilerinde kültürel miras bilinci oluşturma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 681-694.
- Carminati, L. (2018). Generalizability in qualitative research: a tale of two traditions. *Qualitative Health Research*, 28(13), 2094-2101. <https://doi.org/10.1177/1049732318788379>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches (4th ed.)*. Sage.
- Çağrınur, Sağ. & Ünal, F. (2019). Öğrencilerin somut olmayan kültürel mirasa ilişkin farkındalıklarının belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1550-1560. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2019.-519901>
- Çakmak, T. (2023). *Ortaokul bilsem öğrencilerinin somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutum ve farkındalıklarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programında somut olmayan kültürel mirasın yeri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 185-203.
- Demirezen, S. & Aktaş, G. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin somut olmayan kültürel miras öğretimine ilişkin

- görüşlerinin belirlenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(30), 413-434. <https://doi.org/10.35675/befdergi.699782>
- Dere, İ. (2021). Kültürel mirası belgeyerek öğrenme: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının saha tecrübeleri. *International Journal of Geography and Geography Education*, 43, 108-121. <https://doi.org/10.32003/igge.779915>
- Gilan, A. (2021). *Sosyal bilgiler öğretiminde yerel ve sözlü tarih kullanımı: Ahlat örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Graham, B., Ashworth, G., & Tunbridge, J. (2000). *A Geography of Heritage* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315824895>
- Gresky, J., Haelm, J. & Lee, C. (2017). Modified human crania from Göbekli Tepe provide evidence for a new form of neolithic skull cult. *Science Advances*, 3(6). <https://doi.org/10.1126/sciadv.1700564>
- Güllühan, N. Ü. & Bekiroğlu, D. (2022). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde yerel ve sözlü tarih: Tarihi anlamlandırmak. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 8(1), 17-30. <https://doi.org/10.34137/jilses.1062074>
- Gürel, D. & Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(2), 22-40.
- Güzel, A., Parmaksız, A. & Özcanlı, M. (2023). Investigation of climate and vegetation change in Göbekli Tepe (Türkiye) region using pollen data. *Biological Diversity and Conservation*, 16(3), 210-217. <https://doi.org/10.46309/biodicon.2023.1263014>
- Fuente, F., M.d.M., Chaparro-Sainz, Á. & Rodríguez-Pérez, R. A. (2020). Perceptions on the use of heritage to teach history in Secondary Education teachers in training. *Humanit Soc Sci Commun* 7,123. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00619-3>
- Henley, T. & Reysen, S. (2023). Further applications of social cognition to Göbekli Tepe. *Journal of Cognition and Culture*, 23(1-2), 49-64. <https://doi.org/10.1163/15685373-12340152>
- Hündür, S. C. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde öğretim materyallerinin somut olmayan kültürel miras eğitiminde kullanımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Işık, Z., Tokgöz, L. & Başar, F. (2023). Turizm rehberliği öğrencileri Göbeklitepe'nin marka farkındalığına sahip mi?. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 118-131. <https://doi.org/10.33416/baybem.1226956>
- Kafadar, T. (2021). Cultural heritage in social studies curriculum and cultural heritage awareness of middle school students. *International Journal of Progressive Education*, 17(2), 260-274. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2020.332.16>
- Kantekin, M. (2023). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde kültürel miras konularının öğretiminde web 2.0 araçlarının kullanımı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi.
- Kartal, B. (2022). *Sosyal bilgiler öğretiminde somut olmayan kültürel miras öğelerine ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Amasya Üniversitesi.
- Karaköse, H. & Safran, M. (2023). Farklı okul türlerinde öğrenen lise öğrencilerinin tarihsel meraklarının araştırılması. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 7(2), 287-304. <https://doi.org/10.38015/sbyy.1360595>
- Kazemian, M., Khodareza, M., Khonamri, F. & Rahimy, R. (2023). Elt scholars' attitudes towards inclusion of intercultural competence assessment in language proficiency tests. *Teaching English as a Second or Foreign Language--Tesl-Ej*, 26(4), 1-21. <https://doi.org/10.55593/ej.26104a6>
- Kurt, A. O. & Göler, M. E. (2017). Anadolu'da ilk tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21(2), 1107-1138.
- Külçü, Ö. T. (2015). Kültürel miras kavramının eğitim açısından önemi. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 27-32.
- López-Fernández, J. A., Medina, S., López, M. J., & García-Morís, R. (2021). Perceptions of heritage among students of early childhood and primary education. *Sustainability*, 13, 10636. <https://doi.org/10.3390/su131910636>
- Maroevic, I. (1982). The phenomenon of cultural heritage and the definition of a unit of material. *Nordisk Museologi*, 2, 135-142.
- MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı*. MEB Yayınları.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. MEB Yayınları.
- MEB (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. MEB Yayınları.
- Özbek Gül, M. N. (2022). *Yerel tarih ve kültür unsurlarının sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Özgülven, İ. E. (1994). *Psikolojik testler*. Yeni Doğu Matbaası.
- Öztaşçı, C. A. (2017). *Yerel tarih öğretim yöntemini Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya koymak: bir eylem araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi.
- Pedroso, J.E.P. (2021). School on wheels and multimedia-aided instruction as mediators of students' local cultural heritage awareness. *İnteknational Journal of Arand Humanities Studies*, 1(1), 63-69. <https://doi.org/10.32996/ijahs.2021.1.1.10>
- Pehlivan, A. (2015). *Açık ve örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras*

- ögelerinin incelenmesi (Yayınlanmış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi.
- Polat, S. (2019). *Yeni program ve ders içeriklerine göre sosyal bilgiler öğretimi II* (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Polat, S. & Bekdemir, Ü. (2017). 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanındaki ders işleniş sürecinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 6(3), 1844-1860.
- Resmî Gazete (1982). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Resmî Gazete ile yayımı: 20.4.1982 Sayı: 17670)
- Rueter, J., McWhorter, R. & Delello, J. (2018). Decision-making practices during the instrument selection process: the choices we make. *Assessment for Effective Intervention*, 44(4), 281-291. <https://doi.org/10.1177/1534508418758370>
- Sağ, Ç. & Ünal, F. (2018). İlkokul sosyal bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitimine yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 425-468.
- Selanik Ay, T. & Kurtdele Fidan, N. (2013). Öğretmen adaylarının "kültürel miras" kavramına ilişkin metaforları. *Electronic Turkish Studies*, 8(12), 1135-1152
- Sevigen, E. (2021). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze eğitimi uygulamalarının öğrencilerin somut kültürel miras ve ders ile ilgili tutumlarına etkisi ve süreç hakkındaki görüşleri: Bir karma yöntem araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Seyfzadeh, M. & Schoch, R. (2019). World's first known written word at Göbekli Tepe on t-shaped pillar 18 means god. *Archaeological Discovery*, 7(02), 31-53. <https://doi.org/10.4236/ad.2019.72003>
- Sidekli, S. & Karaca, L. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde yerel, kültürel miras öğelerinin kullanımına ilişkin öğretmen adayı görüşleri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 5, 20-38.
- Silverman, H. & Rugles, D.F. (2007). *Cultural heritage and human rights*. In: Silverman, H., Ruggles, D.F. (eds) *Cultural Heritage and Human Rights*. Springer.
- Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe—the stone age sanctuaries. new results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs. *Documenta Praehistorica*, 37, 239-256. <https://doi.org/10.4312/dp.37.21>
- Taşdemir, M. (2018). *Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi.
- Toksoy, B. (2022). *4. sınıf sosyal bilgiler dersi "kültür ve miras" öğrenme alanının öğretmen görüşleri ve ders kitabı açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Topçu, N. (2022). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze ve tarihi mekânların kullanımına dair öğretmen görüş ve uygulamaları (Afyonkarahisar Dinar İlçe Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Tuncel, G. & Altuntaş, B. (2020). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin kültürel miras algısı: göstergebilimsel bir analiz. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 6(1), 123-140. <https://doi.org/10.32570/ijofe.731122>
- UNESCO (2022) Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri İhtisas Komitesi. <https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1nma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi>
- Utku, M. (2023). *Sosyal bilgiler kültür ve miras öğrenme alanında okul dışı öğrenmenin çeşitli değişkenlere etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Üztemur, S., Dinç, E. & Acun, İ. (2018). Yer temelli eğitim yaklaşımı ve sosyal bilgiler öğretim programlarına yansımaları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 141-158. <https://doi.org/10.17679/inuefd.326727>
- Yalman, E. & Uzunöz, A. (2021). Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik. A. Uzunöz (Ed.), *Bilimsel Araştırma Becerileri ve Araştırmada Güncel Desenler Makale İncelemeleri ve Örnek Makale Çalışmalarıyla içinde* (ss. 103-117). Pegem Akademi.
- Yeşilbursa, C. C. (2011). *Sosyal bilgilerde miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa karşı tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2019). *Sosyal bilgiler öğretiminde yerel tarih öğelerinin kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerinin belirlenmesi: Trabzon örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon Üniversitesi.

Tarihin Sıfır Noktası Göbeklitepe'nin Kültürel Miras Eğitiminde Kullanılması*

Mekiye Yolaçan

Millî Eğitim Bakanlığı

Kibar Aktın

Sinop Üniversitesi

ABSTRACT

Kültürel miras eğitimi; geçmişin izlerini taşıyan kültürel öğelere merakın artırılmasına, kültürün korunup geliştirilmesine, ulusal kimliğin güçlendirilmesine ve etkin vatandaşların yetiştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yerel tarihi bir mekân olan Göbeklitepe'nin kültürel miras eğitiminde kullanılmasının eğitsel sonuçlarını belirlemek amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, nitel araştırmalar arasında en yaygın tür olan temel yorumlayıcı araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu ortaokulda öğrenim gören 22 beşinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Araştırmanın veri toplama araçları kil çalışmaları, konuşan objeler çalışma kâğıdı, öğrenci günlükleri, Göbeklitepe gazetesi ve öz değerlendirme formundan oluşmaktadır. Verilerin analizinde içerik analizi ve betimsel istatistiksel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonuçları; kültürel miras etkinliklerinin öğrencilerin Göbeklitepe tarihi hakkında farkındalıklarını artırdığını, mekanın tarihsel sürecini öğrendiklerini ve bu süreci Şanlıurfa tarihi ile ilişkilendirebildiklerini ortaya koymuştur. Öğrencilerin tarihin doğasına uygun olarak Göbeklitepe hakkında her şeyi bilmenin mümkün olmadığını kavradıkları tespit edilmiştir. Öğrenci günlüklerinde Göbeklitepe tarihinin gizemini çözmek için araştırma yapılması, kazılar gerçekleştirilmesi ve bilgi sahibi kişilerden faydalanılması gerektiği ileri sürülmüştür. Ancak öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerini işe koymada zorlandıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe arkeolojik alanı, kültürel miras eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 15.03.2024

Kabul: 02.08.2024

Yayınlanma: 07.08.2024

Dil Sürümleri:

Türkçe, İngilizce

Sorumlu Yazar:

Kibar AKTIN

SCREENED BY

Göbeklitepe Arkeolojik Alanı

Önerilen Atf

Yolaçan, M. & Aktın, K. (2024). Tarihin sıfır noktası Göbeklitepe'nin kültürel miras eğitiminde kullanılması. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 6(1), 43-72. <https://doi.org/10.51637/jimuseumed.1453627>

Yazarlar Hakkında

Mekiye Yolaçan, Bilim Uzmanı, Millî Eğitim Bakanlığı, E-mail: egitimci2179@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-4245-8921>

Kibar Aktın, Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı. E-mail: kibaraktin@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6238-3500>

*Bu çalışma ilk yazarın yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

GİRİŞ

Kültür, insanlara ait bir olgudur ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde farklılıklar gösterebilir. Kültür, insanlığın tarih boyunca geliştirdiği davranış biçimlerini, düşünce tarzlarını, maddi ve manevi değerleri kapsar. Bu değerler ve davranışlar, kültürel miras olarak adlandırılan kalıntılar şeklinde günümüze ulaşır (Polat, 2019). Bu kalıntılar insanlık tarihinin binlerce yıllık hayat deneyimini günümüze taşıyan zenginliklerdir (Sağ ve Ünal, 2018). Maroeviç'e (1982) göre kültürel miras karmaşık bir konudur. Ancak geleceğe saklayabilmek için şimdiden ayırt ettiğimiz geçmişin değeridir. Aird (2005) ise kültürel mirası, gelenekler, dil, folklor, edebiyat, sanat, heykeller, tiyatro, müzik, el sanatları, arkeolojik alanlar, kutsal yerler, mezarlıklar, müze koleksiyonları, taş ocakları, binalar, harabeler, görülecek tarihi yerler vb. unsurları içerecek şekilde daha geniş bir şekilde tanımlamaktadır. Bu unsurlardan arkeolojik kazılar ve mimari yapılar gibi inşalar somut kültürel miras olarak adlandırılırken, halkın yaşam biçimini büyük ölçüde gösteren örf, adet, gelenek, görenek, konuşma dili, müzik, masal ve ninni gibi unsurlar somut olmayan kültürel miras olarak adlandırılmaktadır (Gürel ve Çetin 2018; Polat, 2019). Bu kültürel unsurlar insanları ve/veya toplumları birbirinden farklı kılmaktadır (Atılkan, 2022). Ait oldukları medeniyetin zihniyetini ve yaşam tarzını yansıtır (Polat, 2019).

Hızlı bir gelişim ve değişim sürecinde kültürel miras geçmiş deneyimleri ve mesajları günümüze aktarmaktadır. Kültürel mirasın, insanların bu içeriklerle ilgili bilgilerini genişletmesi (Maroeviç, 1982) kimlik, sadakat ve davranışlarını güçlü bir şekilde etkilemesi, kültürlerarası iletişim ve sosyal uyumda önemli bir rol oynaması kültürel mirasa olan ilgiyi artırmıştır. Bu ilgi arşivler, kütüphaneler, müzeler ve kültürün diğer unsurları hakkında daha geniş bir farkındalığa yol açmıştır (Buckland, 2015). Kültürel mirasın önemi arttıkça, birçok ülke bu mirası korumak için yasalar ve sözleşmeler çıkarmıştır. Örneğin, BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nde "Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak" için "Dünya'nın kültürel ve doğal mirasını koruma ve muhafaza etme çalışmalarının desteklenmesi" ve "Herkes için kapsayıcı ve eşitlikçi eğitimin sağlanması ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi" sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için "eğitim, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, barışçıl ve şiddet içermeyen kültürün teşvik edilmesi, dünya vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliğin değerinin bilinmesi ile kültürün sürdürülebilir kalkınmaya olan katkısı da dâhil olmak üzere, herkesin sürdürülebilir kalkınmanın yaygınlaşması için gerekli bilgi ve becerileri edinmesinin sağlanması" istenmektedir (UNESCO, 2022). Benzer şekilde, Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Türkiye'nin 1982 yılında katıldığı Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (1972), kültürel veya doğal mirasın herhangi bir unsurunun bozulmasını

veya yok edilmesini önlemek için tüm dünya uluslarının kültürel mirası "ortak çıkar" olarak kabul etmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Resmi Gazete, 1982).

Kültürel mirasın korunması, değerlendirilmesi ve aktarılmasının sağlanması hedefi hem birey hem de toplum temelli (Achille ve Fiorillo, 2022), kültürel değerleri yansıtan, kültürel değerleri teşvik eden, farkındalık yaratan ve kültürel mirasın korunmasına yönelik sorumluluk bilinci kazandıran bir eğitim verilmesini gerekli kılmıştır (Pehlivan, 2015). Kültürel miras eğitimi, öğrencilerin tarih ve kültür anlayışını artırmak için somut (maddi) ve somut olmayan (manevi) mirası birincil öğretim kaynağı olarak kullanan bir öğretim ve öğrenme yaklaşımıdır (Boxtel, Klein & Snoep, 2011). Bu eğitim türünün amacı bilgiyi olduğu gibi aktarmak değil, yaşam boyu öğrenme çerçevesinde kültür yoluyla bireyin ve toplumun yaşamını kolaylaştırmaya katkıda bulunmaktır (Utku, 2023). Bu tür eğitim öncelikle aile ortamında ve doğal çevrede başlar ve gelişir, daha sonra müfredat kapsamında gerekli eğitim faaliyetleri ile okullarda uygulanır (Achille & Fiorillo, 2022; Külçü, 2015).

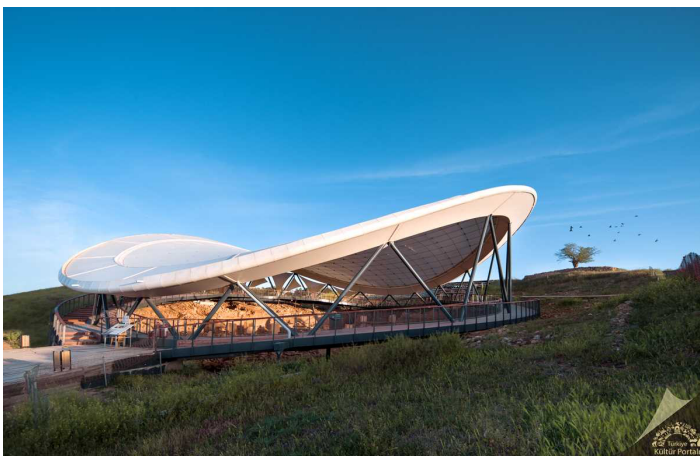
Sosyal Bilgiler dersi kültürel miras eğitimine önemli katkılar sağlayabilecek bir ders olarak gösterilebilir (Kantekin, 2023). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçlarında, öğrenme alanlarında ve kazanımlarında kültürel mirasla ilgili birçok unsur bulunmaktadır (Demirezen ve Aktaş, 2020). Özellikle 2005 program güncelleme çalışmaları ile kültürel konulara daha fazla ağırlık verildiği ve bu unsurların daha çok "Kültür ve Miras" öğrenme alanında toplandığı görülmektedir (MEB [Milli Eğitim Bakanlığı], 2005). Bu öğrenme alanında öğrencilerin Türk kültür unsurlarının temel özelliklerini tanımaları, milli bilinç oluşturmaları, kültürel yapıyı koruyup geliştirmeleri ve gelecek nesillere aktarmaları amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Sosyal Bilgiler dersi, öğrencileri somut ve somut olmayan unsurlarıyla kültürel mirasla tanıştırır ve yerel tarih çalışmalarını yoluyla çevrelerindeki kültürel varlıkları keşfetmelerini sağlar (MEB, 2018). 2024 yılında yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda "Kültür ve Miras" öğrenme alanı "Ortak Mirasımız" olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliklerle önceki programda kullanılan "milli kültür unsurları" ifadesi yerini daha evrensel bir yaklaşımla "ortak kültürel miras" kavramına bırakmıştır. Yeni programda 4. ve 5. sınıf düzeyindeki kazanım ve açıklamalarda doğrudan ortak kültürel mirasın unsurlarıyla ilgili ifadeler ve detaylı açıklamalar yer alıyor. Öğrencilerden ortak kültürel miras unsurlarını tanımaya, korumaya ve geliştirmeye yönelik içerik üretmeleri ve kültürel mirasa karşı duyarlılık geliştirmeleri istenmektedir. Yeni programla birlikte ortak kültürel mirasa verilen önemin arttığı görülmektedir (MEB, 2024).

Alan yazında mevcut çalışmalar incelendiğinde genellikle Sosyal Bilgiler eğitiminde somut olmayan kültürel miras eğitimi, kültürel miras öğeleri ve kültürel mirasa ilişkin öğretmen ve öğrenci tutumlarını belirleyen (Çakmak, 2023; Tuncel ve Altuntaş, 2020; Yeşilbursa, 2011), Sosyal Bilgiler ders kitapları ve/veya öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerini tespit eden (Acun ve Dinç, 2018; Avcı ve Taşer, 2020; Batmaz ve

Yurtbakan, 2022; Çengelci, 2012; Gürel ve Çetin, 2018; Kafadar, 2021; Pehlivan, 2015; Üztemur ve Polat, 2019; Taşdemir, 2018; Toksoy, 2022), somut olmayan kültürel mirasa ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerini belirleyen (Atıkan, 2022; Çağrınur ve Ünal, 2019; Demirezen ve Aktaş, 2020; Dere, 2021; Kafadar, 2021; Kartal, 2022; Polat ve Bekdemir, 2017; Selanik Ay ve Kurtdede Fidan, 2013; Sidekli ve Karaca, 2013; Toksoy, 2022) ve sosyal bilgilerde kültürel miras eğitime yönelik etkinlik sonuçlarını ortaya koyan (Bülbül, 2016; Hündür, 2022; Kantekin, 2023; Sağ ve Ünal, 2019; Sevigen, 2021) çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak Sosyal Bilgiler dersini somut kültürel mirasla ilişkilendiren sınırlı sayıda etkinlik temelli yerel tarih çalışması (Gilan, 2021; Özbek Gül, 2022; Öztaşçı, 2017; Topçu, 2022; Yılmaz, 2019) olduğu görülmüştür.

Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan Göbeklitepe, kültürel miras eğitiminde büyük önem taşıyan önemli bir arkeolojik alandır. Neolitik Dönem'e (M.Ö. 10.000 ile M.Ö. 3.000) kadar uzanan bu alan, küresel olarak en büyük insan yapımı kültürel merkez olarak kabul edilir ve benzersiz mimari kalıntıları ve heykel parçalarıyla ünlüdür (Işık vd., 2023). Koyun, sığır, keçi ve domuz gibi çeşitli hayvanların evcilleştirilmesi için önemli bir bölge olan Bereketli Hilal'de (Fırat ve Dicle nehirlerinin arasındaki bölge), yer alan Göbekli Tepe, erken insan uygarlığı ve hayvan evcilleştirmesi için bir merkez olarak önemini göstermektedir (Güzel vd., 2023). Göbekli Tepe, avcı-toplayıcı toplulukların törenler, şöenler ve muhtemelen cenaze törenleri için bir araya geldiği bir ritüel merkezi olarak kabul edilir (Seyfzadeh & Schoch, 2019). Son araştırmalar, Göbekli Tepe'yi, özellikle avcı-toplayıcı toplulardan yerleşik tarım topluluklarına geçişi (Henley & Reysen, 2023) olmak üzere insanlık tarihinin önceki kavramlarına meydan okuyan bir alan olarak vurgulamıştır. T şeklinde sütunlar ve kireçtaşı heykelleri de dahil olmak üzere Göbekli Tepe'nin anıtsal mimarisi (Bkz. Görsel 1), açık bir ritüelistik ve sembolik öneme işaret ederek, gelişmiş bir inanç sisteminin ve sosyal organizasyonun varlığını göstermektedir (Gresky vd., 2017).

Görsel 1. Göbeklitepe Arkeolojik Alanı¹

Göbeklitepe'yi kültürel miras eğitime dahil etmek, öğrencilere geçmişle somut bir bağ sağlayarak, eski medeniyetlerin kültürel ve dini uygulamalarını keşfetmelerine ve anlamalarına olanak tanıyabilir. Göbeklitepe'yi incelemek, öğrencilere arkeoloji ve tarihsel yorumlama konusunda tarihin doğasına uygun olarak uygulamalı bir deneyim sunabilir, eleştirel düşünme becerilerini ve eski toplumların karmaşıklıklarına dair bir takdiri teşvik edebilir. Öğrenciler, Göbeklitepe'nin tarihini araştırarak, kültürel mirasın korunmasının önemini ve insanlığın geçmişini ortaya çıkarmada arkeolojik araştırmanın önemini kavrayabilirler (Schmidt, 2010). Dahası, Göbeklitepe'nin kültürel miras eğitime dahil edilmesi, öğrencilerin insan medeniyetinin evrimi ve zaman içinde dini inançların ve uygulamaların gelişimi konusundaki farkındalıklarını artırabilir. Öğrenciler bu alanı inceleyerek, eski toplulukların sosyal, ekonomik ve dini yönleri hakkında fikir edinebilir ve tarihi olayların ve kültürel uygulamaların birbirine bağlılığına dair anlayışlarını zenginleştirebilirler (Schmidt, 2010). Öğrenciler Göbeklitepe ile etkileşime girerek, gelecek nesiller için tarihi yerleri ve eserleri koruma değerine dair daha derin bir takdir geliştirebilir ve kültürel mirasın korunmaya yönelik bir sorumluluk duygusu geliştirebilirler (Karaköse ve Safran, 2023).

Sonuç olarak, Göbeklitepe, öğrencilere geçmişle doğrudan bir bağlantı sağlayarak, eleştirel düşünme becerilerini geliştirerek, kültürel mirasın korunmasını teşvik ederek ve eski medeniyetler ve dini uygulamalar hakkındaki anlayışlarını geliştirerek kültürel miras eğitimi zenginleştirebilecek değerli bir eğitim kaynağı görevi görmektedir. Bu noktada Göbeklitepe'nin kültürel mirasın eğitimde kullanılmasının öğrencilerin kültürel mirasa bakış açılarını, tarihin doğasına ilişkin algılarını, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesine ilişkin görüşlerini belirlemek için önemli bir fırsat sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, bir tarihi alan olan Göbeklitepe'nin kültürel miras eğitiminde kullanılmasının eğitim çıktıları bütünsel olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerle öğrencilerin;

- Göbeklitepe'deki somut kültürel unsurlara bakış açılarının tespit edilmesi,
- Göbeklitepe'yi keşif yolculuklarında tarihin doğasına ilişkin kazanımlarının tespit edilmesi,
- Göbeklitepe'nin kültürel yapısının korunması ve geliştirilmesi konusundaki görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırmalar arasında en yaygın tür olan temel yorumlayıcı araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu yöntem, bir olgunun detaylı açıklamalarını inceleyip yorumlayarak, kavramsal kategoriler ile mevcut araştırmalar arasında ilişkiler kuran ve yeni içgörüler sağlayan bir yaklaşımdır

¹İlgili görsele <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/gobeklitepe> adresinden ulaşılmıştır.

(Rueter vd., 2018). Bu tür çalışmalar genellikle bireylerin deneyimlerini nasıl yorumladıklarını, dünyalarını nasıl inşa ettiklerini ve karşılaşmalarına nasıl anlam yüklediklerini anlamak için gözlem, görüşme ve dokümanların analiz gibi birden fazla yöntemle verilerin üçgenlenmesini içerir (Kazemian vd., 2023)). Bu çalışmalar bulguları genelleştirmek yerine derinlemesine açıklamalar ve anlamlar sağlamayı amaçlamaktadır (Carminati, 2018).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim öğretim yılında bir devlet okulunda öğrenim gören ortaokul 5. sınıf düzeyinde 22 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Ölçüt örneklemede örneklem, problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Katılımcıların seçimi, belirli kriterlere dayalı ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu ölçütlerin belirlenmesinde, çalışmanın amacına uygun derinlemesine ve kapsamlı bilgi elde etmek üzere çeşitliliği ve temsil gücünü maksimize etme amacı güdülmüştür. Seçilen kriterlerden ilki çalışmanın yapılacağı okulun Göbeklitepe'ye yakın bir ortaokul olmasıdır. Yeşilbursa'ya (2011) göre kültürel miras eğitiminin temel taşı, bireyin yaşadığı doğal çevrenin tarihini ve önemini kavramasıdır. Çünkü bu şekilde yakın çevreden elde bilgiler artarak kültürel mirasa yönelik farkındalıklar daha da güçlenmektedir. Diğer bir kriter okulda çalışma grubunun belirlenmesidir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) "Kültür ve Miras" öğrenme alanında "SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır" kazanımı yerel tarihi mekânı işaret etmesinden dolayı 5. Sınıf öğrencileri örneklem olarak belirlenmiştir. Önemli kriterlerimizden biri de katılımcıların gönüllülüğüdür. Katılımcıların çalışmaya gönüllü olarak katılması, elde edilen verilerin doğruluğu ve güvenilirliğini artırır. Gönüllü katılım, bireylerin konuya ilgi duyması ve deneyimlerini açık bir şekilde paylaşma istekliliği anlamına gelir, bu da daha zengin ve içerikli veri toplamayı mümkün kılar (Creswell, 2014). Bu çalışmada da gönüllülük kriteri önemsenmiştir. Çalışma grubunun Göbeklitepe'yi ziyaret etmiş olması diğer önemli bir kriter olmuştur. Çalışma grubunun belirlenmesinde, seçilen okulun Göbeklitepe'ye yakın olması önemli bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Öğrenciler, öğretmenleriyle birlikte bu alanı en az iki kez ziyaret etmişlerdir ve üçüncü bir ziyaret planlanmadığından, grupta eşitliği sağlamak amacıyla bu kriter öncelikli hale getirilmiştir. Çalışma grubu Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.

Çalışma grubu

Cinsiyet	Öğrenci kodları
Kızlar	Ö1, Ö3, Ö5, Ö7, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö17, Ö19, Ö20
Erkekler	Ö2, Ö4, Ö6, Ö8, Ö9, Ö15, Ö16, Ö21, Ö17, Ö22
Toplam	22

Çalışma grubu 12 kız, 10 erkek öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada, öğrenciler Ö1, Ö2 gibi kod isimleriyle tanımlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan malzeme ve dokümanlar şunlardır;

Kil Çalışmaları: Etkinlik, öğrencilerin kült bir mekân olan Göbeklitepe'deki kalıntılara ilişkin farkındalıklarını belirlemek amacıyla buradaki obje ve figürleri modellemelerinin istendiği kil çalışmasıdır.

Konuşan Objeler Çalışma Kâğıdı: Öğrencilerin Göbeklitepe tarihine ilişkin bakış açılarını belirlemek amaçlı hazırlanan bir çalışma kâğıdıdır. Çalışma kâğıdında öğrencilere kille hangi obje ya da figürü modelledikleri ve modelledikleri ürünün canlanması halinde Göbeklitepe ilgili neler anlatacağı sorusu sorulmuştur.

Göbeklitepe Öğrenci Günlüğü: Bu günlük öğrencilerin; Göbeklitepe ile ilgili izledikleri video, katıldıkları sergi, gerçekleştirilen ders sunusu sonrasında Göbeklitepe ile ilgili neler hissettiklerini, öğrendiklerini ve tarihin doğasına ilişkin oluşan algılarını ve Göbeklitepe'nin tanınırlığını artırmak için neler yapılacağına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amaçlı hazırlanan altı sorudan oluşan bir formdur. Sorular alan uzmanının görüşüne sunulmuş ve geri bildirimler çerçevesinde tekrar düzenlenmiştir. Uygulama sırasında soruların anlaşılabilirliğini tespit için beş öğrenciyle pilot uygulama yapılmıştır. Geri bildirimler sonucu sorularda küçük düzeltmeler yapılmış ve öğrenci günlüğüne son şekli verilmiştir.

Göbeklitepe Gazetesi: Bu etkinlikte küçük gruplara ayrılan öğrencilerden kendilerine verilen Göbeklitepe fotoğraflarını kullanarak gazete içeriği oluşturmaları istenmiştir. Seçilen fotoğraflar, öğrencilerin Göbeklitepe'nin tarihsel sürecini anlatmalarına yardımcı olabilecek, mekânın kalıntıları hakkında bilgi aktarabilecek ve mekânın önemli bir kültürel miras olduğunu gösterebilecek ipuçları içermektedir.

Öz Değerlendirme Formu: Göbeklitepe etkinlikleri sonunda öğrencilerin kendi öğrenmelerini değerlendirebilmeleri için "Kesinlikle Katılıyorum", "Kararsızım" ve "Katılmıyorum" ifadelerini içeren 8 maddelik, üçlü likertli bir öz değerlendirme formu hazırlanmıştır. Formda yer alan önermeler Göbeklitepe'nin tarihsel sürecini kavrama, Göbeklitepe'nin tarihteki amacına ilişkin belirsizlikleri açıklama, buluntulardaki figürleri süreklilik ve değişim açısından günümüzdeki karşılığı olan figürlerle karşılaştırma ve Göbeklitepe'nin neden kültürel miras olarak korunması gerektiğini anlamayı içeren ifadelerden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanma Süreci

Veri toplama aşamaları sırasıyla şu şekilde gerçekleşmiştir:

- Kazanım ve Konunun Seçilmesi:** Araştırmanın ilk aşamasında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) 5. sınıf düzeyinde "Kültür ve Miras" öğrenme alanında "SB.5.2.2. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî

mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır" kazanımı belirlenmiştir.

2. **Literatür Taraması ve Kaynakların Seçimi:** İkinci aşamada Göbeklitepe ile ilgili bilgilendirici yazılı ve görsel kaynaklara ulaşılmıştır. Mevcut kaynaklar detaylı bir şekilde incelenerek etkinlikte yer alacak yazılı ve görsel içerikler belirlenmiştir.
3. **Veri Toplama Araçları ve Etkinliklerin Tasarlanması:** Göbeklitepe'ye ilişkin incelenen kaynaklardan sunum hazırlanmıştır. Göbeklitepe ile ilgili belirlenen fotoğrafların büyük boy baskısı sergilenecek şekilde bastırılmıştır. Göbeklitepe ile ilgili bilgi notları, konuşan objeler çalışma kâğıdı, öz değerlendirme formları, gazete etkinliği için çalışma kâğıdı ve öğrenci günlükleri hazırlanmıştır.
4. **Uygulama Süreci:** Çalışma 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı Güz döneminde gerçekleştirilmiştir. Etkinlikleri tasarlayan ve uygulayan araştırmacı, 7 ders saati içerisinde bu süreci tamamlamıştır. Öğrenciler, öğretmenleriyle birlikte bu alanı en az iki kez ziyaret etmiş olduklarından Göbeklitepe ziyareti etkinlik olarak planlanmamıştır. Öğrencilerden etkinlik öncesi Rafadan Tayfa Göbeklitepe çizgi filmini izlemeleri istenmiştir. Bu kararın temel gerekçesi, çalışmanın pilot uygulamasında, Göbeklitepe'ye yapılan sanal müze ziyareti sırasında, Rafadan Tayfa çizgi filmini izleyen öğrencilerin Göbeklitepe hakkında konuşurken çizgi film üzerinden mekânı tanımlamaları ve ayrıntılar hakkında konuşmaları olmuştur. Bu nedenle, temel çalışmada müze veya sanal müze gezisinden vazgeçilmiş etkinlik öncesinde Göbeklitepe'yi ziyaret eden çocukların Rafadan Tayfa çizgi filmini izlemeleri istenmiştir. Böylece öğrencilerin derse hazır bulunuşluk düzeylerinin artırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın 7 saatlik veri toplama süreci 3 hafta sürmüştür. İlk hafta (3 ders saati) derste Göbeklitepe hakkında tanıtım sunumu yapılmıştır. Ardından sınıfta sekiz büyük boy fotoğrafın sergilendiği Göbeklitepe sergisi gezilmiştir. Bu sergide, Göbeklitepe'ye dair detaylar fotoğraflar ile aktarılmıştır. Etkinliğin sonrasında, öğrenciler Göbeklitepe günlüklerini doldurmuşlardır. İkinci hafta (2 ders saati) öğrenciler, kil hamuruyla Göbeklitepe'den çeşitli obje ve figürler modellemişlerdir. Bu etkinliğin ardından Konuşan Objeler Çalışma Kâğıdı'nı doldurmuşlardır. Üçüncü hafta (2 ders saati) öğrenciler gruplara ayrılarak, kendilerine verilen Göbeklitepe fotoğraflarından A3 kâğıdı üzerinde birer gazete içeriği oluşturmuşlardır. Etkinlik sonrasında ise öğrenciler, öz değerlendirme formlarını doldurmuşlardır.

Veri Analizi

Araştırma verileri içerik analizi, betimsel analiz ve betimsel istatistiksel frekans ve yüzde hesaplamaları ile analiz edilmiştir.

İçerik Analizi:

Çalışmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel süreç, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek, bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemek, doğrudan alıntılarla betimlemek ve sonuçları gerçekçi bir resimle okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu amaç kapsamında "Konuşan Objeler Çalışma Kâğıdı", "Göbeklitepe Öğrenci Günlükleri" ve "Göbeklitepe Gazeteleri"nden elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Öğrenci günlüklerinde yer alan her bir soru tema olarak belirlenmiş ve her bir soruya ilişkin görüşler okunarak sistematik kodlamaya geçilmiştir. Kodlamada kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklardan kategoriler oluşturulmuştur.

Kategori	Kodlar	Öğrenci Görüşleri
Göbeklitepe'de cevap bekleyen sorular	"Ejder heykeller", "tapınaktaki gizli oda"	"... İnsanlar nasıldı. Ejder heykelleri nasıl yapıldı. Tapınakta gizemli bir oda varmış o odanın kapısı yokmuş ve o odaya kimse giremiyormuş. Saklanma odasıymış" (Ö10).
	"Nasıl bir yer"	"Nasıl bir yer olduğunu, ilginç şeyler olduğunu, onları nasıl yaptıklarını hayatta kaldıklarını" (Ö11).
	"Tilkileri, aslanları niye yaptılar", "T harfi"	"Gizemlerini, Te harfinin gizemini, o zamanın insanlarını anlatırdı. Tilkileri, aslanları niye yaptılar" (Ö13)
		"Ben niye te harfiyim" (Ö21).

Betimsel İstatistik Analizi: Çalışmada "Kil Çalışmaları" etkinliğinde üretilen ürünler ve "Öz Değerlendirme" formundan elde edilen sonuçlar betimsel istatistik analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel istatistik yöntemi, karmaşık ve düzensiz verilerin anlaşılabilir verilere dönüştürülmesini sağlar (Özgüven, 1994, s. 50).

Betimsel Analiz: Çalışmada öğrenci ürünleri olan Göbeklitepe gazeteleri betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz yoluyla elde edilen veriler, araştırma sorularının önceden belirlenen temalarına ya da boyutlarına göre dikkatlice sunulur. Betimsel analizde verileri çarpıcı bir şekilde yansıtmak için doğrudan alıntılara sıklıkla başvurulur. Daha sonra bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır ve neden-sonuç ilişkisi içinde analiz edilerek sonuçlara ulaşılır. Bu analiz türünde amaç, bulguları özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). "Göbeklitepe Gazetesi" etkinliğinden elde edilen gazete verilerine dayanarak 4 tema oluşturulmuştur. Göbeklitepe'den bilgilendirici haberler, cevap bekleyen sorular, gizemli tarihin kalıntıları ve eserlerin bulunduğu müze teması. Bu tematik çerçeveye göre elde edilen veriler okunarak düzenlenmiş ve bulgularda doğrudan alıntılarla

desteklenmiştir. Bulgular kolay anlaşılır bir dille yazılmaya ve neden sonuç ilişkisi içinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Nitel bir araştırmada elde edilen verilerin ayrıntılı olarak raporlanması ve araştırma sonuçlarına nasıl ve ne şekilde ulaşıldığının açıklanması geçerliliğin önemli ölçütlerinden biridir. Bu çalışmada da araştırmanın iç geçerliliğini artırmak için araştırma süreci ayrıntılı olarak ifade edilmiş, veri toplama araçları, toplanan veriler ve verilerin nasıl analiz edildiği ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın dış geçerliliğini artırmak için ise araştırmanın tüm aşamaları, öğrenci ürünleri, gazeteler ve kil ile modellenen nesnelere hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bulgular sunulurken öğrencilerin doğrudan ifadeleri aslına sadık kalınarak okuyucuya aktarılmıştır. Araştırmada iç güvenirliliği (tutarlılığı) sağlamak için araştırmacının rolü açıkça belirtilmiş, veriler araştırmanın amacına uygun olarak toplanmış ve araştırma sonuçları ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Yalman ve Uzunöz, 2021). Araştırmanın iç güvenirliliğini artırmak için bir strateji olarak üçgenleme tekniği kullanılmıştır. Üçgenleme, "iki veya daha fazla veri toplama yönteminin (örneğin, görüşmeler ve gözlemler) veya iki veya daha fazla veri kaynağının (örneğin, farklı grup üyeleriyle yapılan bireysel görüşmeler) sonuçlarının karşılaştırılmasını içerir" (Başkale, 2016, s. 25).

Bu çalışmada veri toplamada yöntem ve araştırmacı üçgenlemesi kullanılmıştır. Yöntem üçgenlemesinde veri toplama aracı olarak kilden modellenen nesnelere, konuşan objeler çalışma kâğıdı, öğrenci günlüğü, Göbeklitepe gazetesi ve öz değerlendirme formu kullanılmıştır. Araştırmacı üçgenlemesinde ise verilerin analizi ve yorumlanması aşamasında alan uzmanından destek alınmıştır. Uzman incelemesi, "yetersiz sonuçların ele alınması, kapalı yanıtlara dayalı temalar ve verilerin yanlış yorumlanması gibi hataların nitel çalışmanın güvenirliliğini tehlikeye atmasını" önler (Creswell, 2003'ten akt. Başkale, 2016, s.25). Bu amaçla, araştırmanın planlanmasından öğrenci günlüklerinin hazırlanmasına, verilerin toplanmasından analiz edilmesine ve sonuçların yazılmasına kadar tüm süreçlerde bu hatayı en aza indirmek için uzman görüşüne başvurulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde öğrenci ürünleri; kil çalışmaları, konuşan objeler çalışma kâğıdı, öğrenci günlükleri, Göbeklitepe gazeteleri ve öz değerlendirme formundan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Kil Çalışmalarından Elde Edilen Bulgular

Kültürel miras eğitimi bağlamında Göbeklitepe kil çalışmalarından elde edilen ürünler ve bu ürünlere yönelik konuşan objeler çalışma kâğıdından elde edilen bulgular ilgili başlıklar altında verilmiştir.

Kil çalışmalarından elde edilen bulgular

Kil etkinliğinde öğrencilerin Göbeklitepe'de ilgilerini çeken obje veya figürlere yönelik modelledikleri ürünlerin sonuçları Görsel 2'de verilmiştir.

Görsel 2. Öğrencilerin Göbeklitepe kil çalışmaları

Görsel 2 incelendiğinde, Göbeklitepe'ye ait çok sayıda obje ve figürün öğrenciler tarafından kille modellediği (n=35) görülmektedir. Bu ürünler arasında T ve H harflerine, yılan, ejder, akrep, tapınak, halka ve sepet modellerine rastlanmaktadır. Bu modellerden öğrencilerin en fazla T harfi ve yılanı modellediği dikkat çekmektedir.

Konuşan objeler çalışma kâğıdından elde edilen bulgular

Konuşan objeler çalışma kâğıdında öğrencilere modelledikleri obje ya da figürün konuşması halinde kendisine Göbeklitepe'yle ilgili neler aktarabileceği sorulmuştur. Yanıtlardan elde edilen bulgular üç kategoriyle ilişkili bulunmuştur. Bu kategoriler şu şekildedir:

Gizemin Sürekliliği: Öğrencilerin yaklaşık dörtte biri kil çalışmalarında modelledikleri obje/figürün konuşması halinde kendilerine Göbeklitepe'nin gizemini aktaracağını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin "Gizemlitepeyi" (Ö4, Ö16, Ö19), "Te harfi, Gizemlitepeyi" (Ö17), "Özellikliğini, gizemini ve kimin yaptığını söylerdi" (Ö15) ifadeleri Göbeklitepe'nin tarihi gizemini halen koruduğuna işaret eden görüşlerdir.

Gizemin Açığa Çıkışı: Öğrencilerin yaklaşık yarısı, kil çalışmalarında modelledikleri obje/figürün konuşması durumunda "Göbeklitepe'nin gizemlerini ve hiç kimsenin bilmediği harfler ve şekilleri." (Ö2), "Konuşsaydı tapınağı insanlar yaptı derdi. Orda deprem oldu derdi ve her şey yıkıldı" (Ö3), "Göbeklitepe'de bilinmeyen gizemleri ve tapınak taşları bana oradaki tam gizemleri anlatırdı" (Ö7), "Tapınak taşları bana insanları söyler" (Ö8), "Orda eskiden yaşayan insanlar ve orda ne tür hayvanlar ve bir o kadar önemli olan yaşamını söylerdi" (Ö14) ve "Tarihi eserleri, Te harfini, halka taşını" (Ö20) gibi görüşlerle Göbeklitepe'nin gizemli tarihinin gün yüzüne çıkacağını düşünmektedirler.

Göbeklitepe'de Cevap Bekleyen Sorular: Bu kategoriyle ilişkilendirilen öğrenci görüşlerinde, öğrenciler modelledikleri figürün konuşması durumunda Göbeklitepe'deki komodo ejderi, gizemli oda, burada geçmişte yaşayan insanlar, T harfi ve yuvarlak halkaya ilişkin merak ettikleri soruların cevaplarını öğreneceklerini düşündükleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin ileri sürdüğü "Komodo ejderinin ne işe yaradığını" (Ö1), "Gizemli

şeyler anlatırdı. İnsanlar nasıldı. Ejder heykelleri nasıl yapıldı. Tapınakta gizemli bir oda varmış o odanın kapısı yokmuş ve o odaya kimse giremiyormuş. Saklanma odasıymış” (Ö10), “Nasıl bir yer olduğunu, ilginç şeyler olduğunu, onları nasıl yaptıklarını, hayatta kaldıklarını” (Ö11), “... Tilkileri, aslanları niye yaptılar” (Ö13) ve “Yuvarlak belki dünyadır” (Ö22) görüşleri, kategorisinin oluşturulmasında anahtar rol oynamaktadır.

Öğrenci Günlüklerinden Elde Edilen Bulgular

Günlüklerden elde edilen bulgular tema başlığı altında sunulmaktadır:

Göbeklitepe’de en etkileyici şey

Öğrencilerden “Göbeklitepe’yle ilgili bugün sizi en çok ne etkiledi?” sorusuna ilişkin bulgulara Tablo 2’de yer verilmektedir.

Tablo 2.

Öğrencilerin “Göbeklitepe’yle ilgili bugün sizi en çok ne etkiledi?” sorusuna yönelik görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f
Tarihi eser	“Eskiden kalma yapılar.” (Ö3) “Tarihi eser.” (Ö5, Ö10, Ö11) “Heykeller.” (Ö10)	5
Hayvanlar	“Komodo ejderi.” (Ö2, Ö6, Ö18) “Aslan.” (Ö9, Ö16) “Tilkiler.” (Ö21)	6
T Harfi	“T harfi.” (Ö1, Ö4, Ö12, Ö14, Ö20, Ö22)	6
Göbeklitepe İnsanları	“Göbeklitepe’nin kralından.” (Ö13) “Göbeklitepe’yi yapan insanlardan” (Ö15). “Diğer/eski insanlar.” (Ö7, Ö17, Ö20)	5
Taş yapıtlar	“Gizemli taşlar.” (Ö8, Ö14) “Taşlar ve üzerindeki resimlerden.” (Ö19)	3
Toplam		25

Tablo 2 incelendiğinde “Göbeklitepe’yle ilgili bugün sizi en çok ne etkiledi?” sorusuna ilişkin görüşlerden öğrencilerin en çok duvarlarda resmedilen hayvanlardan (f=6) ve T harfi (f=6) olarak ifade ettikleri dikilitaşlardan etkilendikleri görülmektedir. Soruya ilişkin diğer yanıtlardan öğrencilerin mekandaki tarihi eserlerden (n=5) ve Göbeklitepe insanlarından (f=5) etkilendikleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin “Göbeklitepe ile ilgili bugün neler öğrendiniz?” sorusuna ilişkin verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular kategori başlıkları halinde aşağıda yer almaktadır:

Göbeklitepe Kalıntıları Hakkında Bilgi: Bu kategoriyle ilişkilendirilen görüşlerden öğrencilerin yaklaşık yarıya yakınının Göbeklitepe tarihi kalıntıları ve bu kalıntılar üzerinde resmedilen hayvan tasvirleri hakkında bilgi edindikleri anlaşılmaktadır. Bu görüşlerden bazıları şu şekildedir: “Domuz ve ejderha niye yan yanaydı.” (Ö1), “kralını öğrendim.” (Ö13), “Aslan yapıları, T harfi

olan yapıları.” (Ö3), “... Çemberi öğrendim” (Ö22), “Taşlar varmış.” (Ö11).

Tarihsel Önemi Fark Etme: Öğrencilerin yaklaşık yarısı Göbeklitepe’nin tarihsel bir mekân olduğunu “Çok eski” (Ö5, Ö6, Ö18), “Tarihi eser” (Ö2), “İlk tapınak” (Ö8), “Büyük gizemler” (B19), “Bilinmeyen gizemler” (Ö14) ifadeleriyle belirtmektedir.

Geçmiş Takdir Etme: Bu kategori öğrencilerin, “Eski insanların çok becerikli olduğunu öğrendim.” (Ö20) ve “Önemli şeyler varmış.” (Ö12) şeklinde geçmişteki insanların ve yaptıklarının önemli olduğunu, geçmişi takdir ettiklerini ifade eden görüşleri içermektedir.

Göbeklitepe’yle ilgili her şeyi bilmek mümkün mü?

“Göbeklitepe’yle ilgili her şeyi bilmek mümkün mü?” sorusuna iki öğrenci dışında kalan yirmi öğrencinin Göbeklitepe’yle ilgili her şeyi bilmenin mümkün olmadığına yönelik yanıtlar verdikleri görülmektedir. Evet yanıtı veren “Çok mümkün çünkü bizim için çok önemlidir.” (Ö22), “Evet, yapılan araştırmalar bize öğretir.” (Ö14) öğrenci görüşlerinden Göbeklitepe’nin tarihi önemi nedeniyle yapılacak araştırmalarla her şeyi bilmenin mümkün olacağına inandıkları anlaşılmaktadır.

“Göbeklitepe’yle ilgili her şeyi bilmek mümkün mü?” sorusuna hayır yanıtı veren öğrencilerden üç kişinin sorunun nedenine yönelik görüş bildirmedikleri tespit edilmiştir. Soruya hayır yanıtı verip görüş bildiren 17 öğrencinin yanıtlarından elde edilen bulgulara Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3.

Öğrencilerin “Göbeklitepe’yle ilgili her şeyi bilmek mümkün değildir” yanıtlarının nedenine ilişkin görüşleri

Kategoriler	Öğrenci Görüşleri	f
Göbeklitepe’de bilinmezliklerin çokluğu	“Bilinmedik eserler...” (Ö1, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8), “..hiçbirşey açıklanmamış” (Ö17), “.. tarihi eserleri vardır. ...” (Ö2) “..kazılmamış yerler var.” (Ö20).	8
T harfli yapıların gizeminin çözülmemesi	“...T harfi çözülmemiş.” (Ö3, Ö9). “T harfinin gizemi bilinmiyor.” (Ö16). “Hayır , çünkü T harfi hiç kimse bilmiyor.” (Ö13). “Çünkü... bunun hakkında bir şey bilinmiyor.” (Ö10).	5
Gizemli tarihte herşeyi bilmenin imkansızlığı	“Tarihle ilgili her şeyi bilmek mümkün değil” (Ö15). “Hayır tarihi bilmek mümkün değil” (Ö12, Ö18, Ö19).	4
Toplam		17

Tablo 3 incelendiğinde “Göbeklitepe’yle ilgili her şeyi bilmek mümkün müdür?” sorusuna hayır yanıtı veren öğrenci görüşlerinde; Göbeklitepe’de bilinmezliklerin çokluğu (f=8) ve T harfli yapıların gizeminin çözülmemesi (f=5) kategorilerini işaret eden görüşlere rastlanmaktadır. Soruya ilişkin diğer kategoride

gizemli tarihte her şeyi bilmenin imkânsızlığı (f=4) kategorisine rastlanmaktadır.

“Göbeklitepe’de bilinmezlikleri aydınlatmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna ilişkin bulgular

“Göbeklitepe’de bilinmezlikleri aydınlatmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna üç öğrencinin cevap vermediği görülmektedir. Ayrıca “tarihi eserler” şeklinde cevap veren Ö8’in görüşü de değerlendirilememiştir. 22 öğrenciden yalnızca 18 öğrencinin “Göbeklitepe’de bilinmezlikleri aydınlatmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna verdikleri yanıtlardan tespit edilen bulgulara Tablo 4’te yer verilmektedir.

Tablo 4.

Öğrencilerin “Göbeklitepe’de bilinmezlikleri aydınlatmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna yönelik görüşleri

Kategoriler	Öğrenci Görüşleri	f
Bilen insanlardan faydalanma	“Göbeklitepe’yi bilmek için insanlara soru sormalıyız.” (Ö17), “Abilerimize ve babalarımıza söylemeliyiz.” (Ö18), “Ordaki insanlara sormalıyız.” (Ö1, Ö4), “Bilmeyen kişilere söyleme.” (Ö6).	5
Kazı yaptırma	“Kazılar yaptırma.” (Ö11, Ö20), “Daha fazla kazı yapmak lazım.” (Ö19).	3
Araştırma yaptırma	“Her şey yapmak gereklidir. Önemlidir.” (Ö2), “Araştırmak gerekir.” (Ö3, Ö12, Ö13), “Onu keşfetmek gerekir.” (Ö10, Ö14), “Tarihleri bulalım.” (Ö15), “Bilim adamlarını getiririz.” (Ö22).	8
Diğer	“Göbeklitepe’nin yanına gitmek” (Ö5), “Etkinlik” (Ö16).	2
Toplam		18

Tablo 4 incelendiğinde “Göbeklitepe’de bilinmezlikleri aydınlatmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna ilişkin verilen cevaplarda araştırma yaptırma (f=8), bilen insanlardan faydalanma (f=5) ve kazı yaptırma (f=3) kategorilerini içeren görüşlere rastlanmaktadır. Soruya ilişkin diğer cevapların (f=2) insanların Göbeklitepe’yle ilgili bilgiler edinmesini sağlayıcı Göbeklitepe’yi ziyaret, etkinlik temelli öğrenme öğretmeyi içeren farklı görüşler olduğu görülmektedir.

Göbeklitepe’yi herkes gezmeli mi?

Öğrencilerin “Arkadaşlarınıza ve büyüklerinize Göbeklitepe’yi gezmelerini tavsiye eder misiniz? Neden?” sorusuna Ö3, Ö19, Ö18 ve Ö20 kodlu dört öğrencinin evet cevabını vermelerine karşın nedenine yönelik açıklama yapmadıkları tespit edilmiştir. Ö21 kodlu bir öğrencinin ilgili soruyu cevapsız bıraktığı, ayrıca Ö5 ve Ö6 kodlu iki öğrencinin soruya hayır cevabı vermelerine karşın herhangi bir açıklama yapmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

“Arkadaşlarınıza ve büyüklerinize Göbeklitepe’yi gezmelerini tavsiye eder misiniz? Neden?” sorusuna ilişkin görüş

bildiren 15 öğrenciden elde edilen bulgulara Tablo 5’te yer verilmektedir.

Tablo 5.

Öğrencilerin “Arkadaşlarınıza ve büyüklerinize Göbeklitepe’yi gezmelerini tavsiye eder misiniz? Neden?” sorusuna yönelik görüşleri

Kategoriler	Öğrenci Görüşleri	f
Bilgilendirici mekan	“Çünkü görmeliler, öğrenmesi için görmesi için.” (Ö2), “Çünkü onlar da bunu bilsin diye.” (Ö8), “Orda bilinmeyen gizemli T harfleri var.” (Ö14).	3
Cezbedici mekan	“...çok güzel bir yer.” (Ö4, Ö10, Ö11, Ö22).	4
Tarihi mekan	“Tarihi görmek için.” (Ö7), “.. tarihi bir yer.” (Ö1), “Tarihi eser.” (Ö9, Ö16), “Evet, müzeyi görmek için.” (Ö13), “Göbeklitepe’yi tanısın isterdim.” (Ö17), “Evet, çünkü onlar da Göbeklitepe’yi tanısın.” (Ö15), “Evet, çünkü orda önemli şeyler var.” (Ö12).	8
Toplam		15

Tablo 5 incelendiğinde “Arkadaşlarınıza ve büyüklerinize Göbeklitepe’yi gezmelerini tavsiye eder misiniz? Neden?” sorusuna ilişkin verilen cevaplarda en çok tarihi mekân (f=8) kategorisini içeren görüşlere rastlanmaktadır. Soruya ilişkin diğer cevaplarda cezbedici mekân (f=4) ve bilgilendirici mekân (f=3) kategorisinde değerlendirilebilecek ifadeler görülmektedir.

Göbeklitepe’yi halka tanıtmak için neler yapılabilir?

Öğrencilerden “Göbeklitepe’nin tanınırlığını artırmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna Ö21’in yanıt vermediği ve Ö14 ve Ö11’in ise verdiği yanıtlar soruyla ilişkilendirilemediği için değerlendirmeye alınmamıştır. Soruya ilişkin görüş bildiren 19 öğrenciden elde edilen bulgulara Tablo 6’da yer verilmektedir.

Tablo 6.

Öğrencilerin “Göbeklitepe’nin tanınırlığını artırmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna ilişkin görüşleri

Kategoriler	Öğrenci Görüşleri	f
Gezi faaliyetleri düzenleme	“Göbeklitepe’ye gezmeye götürmek.” (Ö1, Ö3, Ö7, Ö10), “Ailemizi götürürüz. Göbeklitepe’yi eski insanları söyleriz...” (Ö2), “Orayı gezmesi(ni) tavsiye ederim.” (Ö12).	6
Sosyal medyayı kullanma	“Gazete yapma ya da başka bir şey.” (Ö4), “Gazete göstermek.” (Ö5), “Afiş asma.” (Ö9, Ö16),	11

	“Resimleri ve videoları göstermek.” (Ö19), “Film izletirim.” (Ö8), “Bir gazete yayınlamak.” (Ö22), “..... haberler çıkarmak” (Ö15), “Göbeklitepe’yi tanıtmalıyız.” (Ö17). “Bilgi verdirmeliyiz.” (Ö18), “Anlatmak gerekir” (Ö20).	
Diğer	“Müze koyma” (Ö13), “Çok çalışmalıyız.” (Ö6), “Kazı yapmak.” (Ö15).	3
Toplam		20

Tablo 6 incelendiğinde “Göbeklitepe’yi tanıtmak için neler yapmak gerekir?” sorusuna ilişkin yanıtlarda öğrencilerin en çok sosyal medyayı kullanma (f=11) kategorisine ilişkin görüş bildirdikleri görülmektedir. Gezi faaliyetleri düzenlemeye (f=6) ilişkin görüşler ikinci önemli kategoriye oluşturmaktadır. Diğer kategorisinde mekân müzeleştirme, kazı faaliyetleri ve çok çalışmanın gerekliliği ifade edilen farklı görüşlerdir.

Göbeklitepe Gazetesi Etkinliğinden Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin “Göbeklitepe Gazetesi” etkinliğinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Etkinlik kapsamında öğrencilerin “Göbeklitepe Gizemleri”, “Göbeklitepe İlginç”, “Göbeklitepe’de İlginç Yaşam”, “Göbeklitepe’de Tanrı Yaşamı” ve “Göbeklitepe’de Şaheserler Ortaya Çıktı” başlığıyla beş farklı gazete hazırladıkları görülmektedir. Bu gazete içeriklerinden belirlenen dört kategori başlığı altında elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır:

Gizemli Tarih Kalıntıları: İncelenen gazetede Göbeklitepe’nin gizemli tarihinin vurgulandığı, kalıntılarının öne çıkarıldığı ifadeler ve görsellere rastlanmaktadır (bkz. Görsel 3).

Görsel 3. “Göbeklitepe Gizemleri” manşetli gazete

Görsel 3 incelendiğinde “Göbeklitepe Gizemleri” manşetli gazetede Göbeklitepe yapı topluluğu, Hitit ve Göbeklitepe Aslanlarının bir arada “Giz[le]miş Tarih” başlığıyla sunulduğu görülmektedir. Gazetede ilgili başlık altında “[D]ünyadaki olağan dışı gizemli gizemler yazıyor. Dünyada hiç bilinmeyen tarihi eserler yazıyor. Yukarıda okuyunuz. Göbeklitepe’yi anlatan en büyük şaheserler” şeklinde ifadelerle rastlanmaktadır. Gazetede metinde dünyada hiç bilinmeyen tarihi eserleri anlatan yazının kendi gazetelerinde yer aldığı ifade edilmektedir.

Görsel 4. “Göbeklitepe’de Tanrı Yaşamı” manşetli gazete

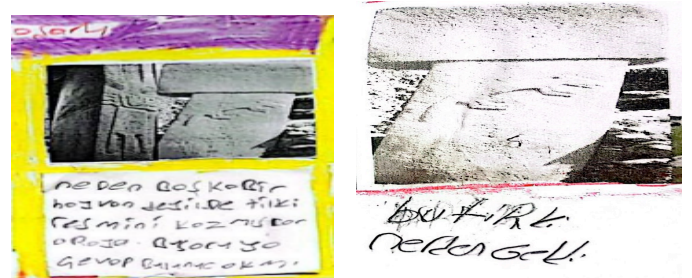
Görsel 4 incelendiğinde Göbeklitepe’de Tanrı Yaşamı başlıklı gazetede T biçimli tilki kabartmalı dikili taş, Göbeklitepe yapı topluluğu, el ve kol tasvirini içeren insan biçimli dikilitaş, yontma taş çağında insanlar, Göbeklitepe’nin tapınaklarla olan benzerliğini ifade eden fotoğraflar ve komodo ejderi fotoğrafının “Gizemli Taşlar” başlığıyla okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Benzer vurgunun “taşlar ve gizemler” alt başlığı içerisinde aynı içerikteki resimlerle gazetede tekrar öne çıkarıldığı ileri sürülebilir.

Cevap Bekleyen Sorular: İncelenen gazete içerisinde obje ve figürlerin neyi temsil ettiği sorulmaktadır (bkz. Görsel 5).

Görsel 5. “Göbeklitepe Gizemleri” manşetli gazete

Görsel 5 incelendiğinde gazetede “Göbeklitepe Gizemleri” başlığıyla Göbeklitepe sütunlarında yer alan kabartma komodo ejderi, domuz, yarım ay, H harfi, halka ve aslanların ne ifade ettiği sorulmaktadır. Bu sorunun bazen soru işareti ile temsil edildiği görülmektedir.

Görsel 6. “Göbeklitepe’de İlginç Yaşam” manşetli gazete

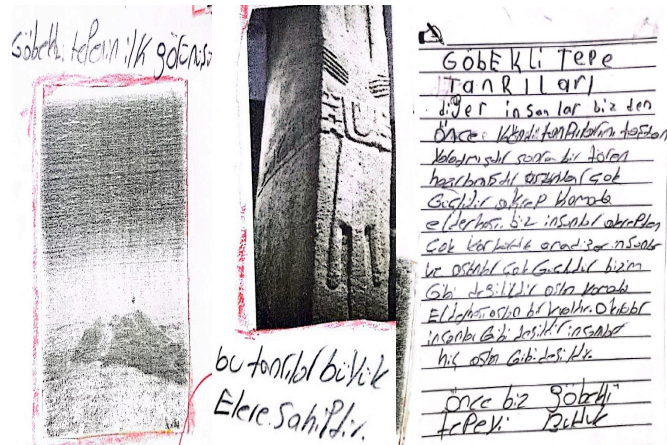
Görsel 6 incelendiğinde gazetede “Göbeklitepe’de İlginç Yaşam” başlığıyla el ve kol tasvirini içeren insan biçimli dikilitaş ve T biçimli dikilitaş üzerinde tilki kabartması içeren fotoğrafa yer verildiği görülmektedir. Fotoğrafa ilişkin metinde “neden başka bir hayvan değil [de] tilki resmini kazmışlar oraya. Bu soruya cevap verilecek [mi?]” sorusu yazılmış. Diğer tilki kabartmalı T yapılı dikilitaş üzerinde de benzer şekilde “bu tilki nereden geldi” sorusu gizemi çözülmemiş, Göbeklitepe’yle ilgili tarihte cevap bekleyen sorulardan birine işaret edilmektedir.

Görsel 7. “Göbeklitepe İlginç” manşetli gazete

Görsel 7 incelendiğinde gazetede soldaki ilk fotoğrafta “Göbeklitepe neden A, B, C değil de T harfi” sorusu ile Göbeklitepe’de T harfinin sorgulandığı görülmektedir. Sağdaki fotoğrafa yönelik soruda sınıf içerisinde Yeni Zelanda Göbeklitepe ilişkisine yönelik ileri sürülen teorinin “Bu tilki [Yeni]zelandadan nasıl şanlıya gidebilir” sorusu ile teorinin sorgulandığı anlaşılmaktadır.

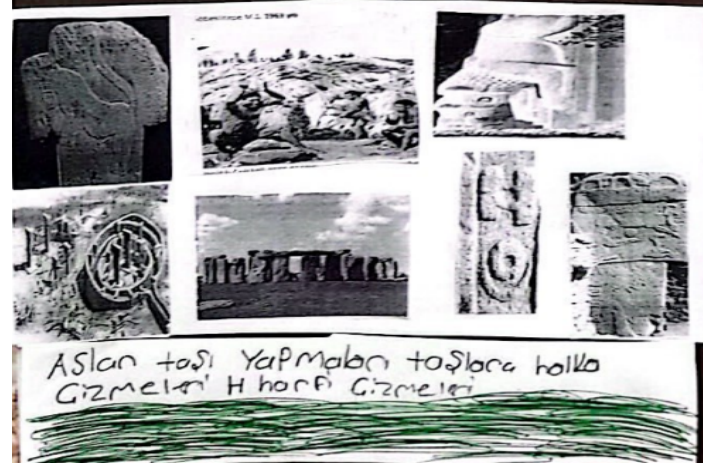
Göbeklitepe’den bilgi verici haberler: İncelenen gazeteler içerisinde Göbeklitepe’den Bilgi Verici Haberler” kategorisiyle karşılaşılmaktadır. Bu gazetede rastlanan görseller ve ifadeler aşağıda yer verilmektedir:

Görsel 8. “Göbeklitepe’de Şaheserler Ortaya Çıktı” manşetli gazete

Görsel 8 incelendiğinde söz konusu gazetede “Göbeklitepe’de Şaheserler Ortaya Çıktı” başlığıyla Göbeklitepe’ye ait iki fotoğraf üzerinden bilgi verici açıklamalara rastlanmaktadır. Bu fotoğrafların birinde “Göbeklitepe’nin ilk görüntüsü” üst başlığıyla yazılı bilgilendirici bir cümleye yer verilmektedir. El ve kol tasvirleri bulunan dikilitaşta ait ikinci

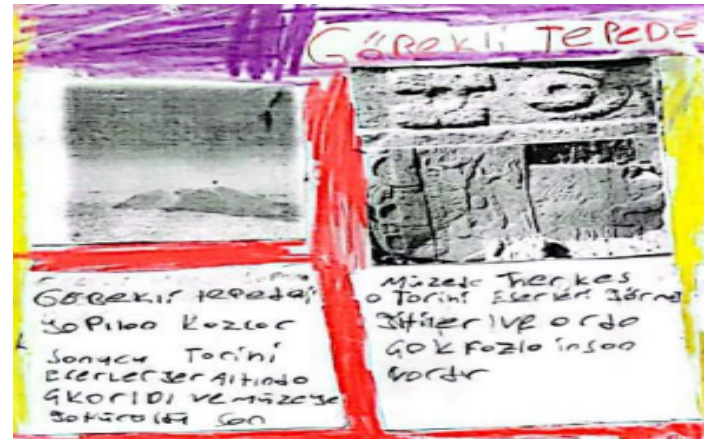
fotoğrafın altında “bu tanrılar büyük ellere sahiptir” ifadesiyle tanrının fiziksel özelliklerine yönelik bilgi verici açıklamalar dikkat çekmektedir. “Göbeklitepe Tanrıları” başlığıyla yer verilen köşe yazısı içeriğinde geçmişteki insanların bizden farklı olarak tanrılarını taştan yaptıkları ve bu insanların bizden daha güçlü olduğu çıkarımını içeren tarihsel süreçte değişim ve sürekliliği işaret eden ifadelerle rastlanmaktadır.

Görsel 9. “Göbeklitepe’de Tanrı Yaşamı” manşetli gazete

Görsel 9 incelendiğinde gazetede “Göbeklitepe’de Tanrı Yaşamı” başlığıyla yer verilen fotoğrafların hemen altında “Aslan taşı yapmaları taşlara halka çizmeleri H harfi çizmeleri” şeklinde bilgi verici bir açıklamaya rastlanmaktadır.

Eserlerin korunduğu mekân müze: İncelenen altı gazete içerisinde yalnızca bir gazetede “Göbeklitepe’de İlginç Yaşam” manşeti ile eserlerin korunduğu mekân müzeden bahsedilmektedir.

Görsel 10. “Göbeklitepe’de İlginç Yaşam” manşetli gazete

Görsel 10 incelendiğinde “Göbeklitepe’de İlginç Yaşam” manşetli gazetede Göbeklitepe’nin kazı öncesi ilk hali tarihi eserlerin çıkarıldığı mekân olarak ifade edildiği ve daha sonra eserlerin müzeye götürüldüğü, ikinci fotoğraf altında ve diğer cümlede müzede eserleri herkesin görebildiği ve müzede eserlerin korunduğu belirtilmektedir.

Görsel 11. "Göbeklitepe İlginç" manşetli gazete

Görsel 11 incelendiğinde "Göbeklitepe İlginç" başlıklı gazete içeriğinde Göbeklitepe fotoğrafları üzerinden yanlış da olsa hangi çağda/yılda keşfedildiği bilgisine, Türkiye'nin neresinde olduğu, nasıl yapıldığı, yapıların özelliğine, bu mekânda yer alan hayvanlara, hayvanların insanlar için ne anlam ifade ettiğine kadar çok sayıda bilgiye yer verildiği görülmektedir.

Görsel 12. "Göbeklitepe'de İlginç Yaşam" Manşetli Gazete

Görsel 12 incelendiğinde "Göbeklitepe'de İlginç Yaşam" başlığıyla gazetede yer verilen fotoğraflar üzerinde taş sütunlarda rastlanan H harfine, komodo ejderine, Göbeklitepe taş sütunlarının başka taşların kırılmasıyla yapıldığına ve taşlar üzerinde yer alan sembollerin temsili anlamlarını ifade eden bilgi verici açıklamalara yer verildiği görülmektedir.

Öz Değerlendirme Sonucuna İlişkin Bulgular

Göbeklitepe etkinliklerinin sonunda öğrencilerin kendi öğrenmelerini değerlendirmeleri için öz değerlendirme formu hazırlanmıştır. Bu formun sonuçlarında öğrencilerden Ö4'ün 2. önermede, Ö16'nın 6. önermede ve Ö19'un 8. önermede fikir belirtmediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin "Öz Değerlendirme" sonuçlarına Tablo 7'de yer verilmektedir.

Tablo 7.
Öz değerlendirme sonuçları

Önermeler	Yapabiliyorum	Kısmen yapabilirim	Yapamıyorum
	n	n	n
Göbeklitepe'nin tarihsel sürecini açıklayabilirim.	16	1	5
Göbeklitepe'de yer alan buluntuların ne amaçla yapıldığına ilişkin ileri sürülen görüşleri açıklayabilirim.	9	7	6
Göbeklitepe'nin tarihteki kullanım amacıyla ilgili belirsizlikleri açıklayabilirim.	9	10	2
Tarihi eser ve kalıntıları aktarırken Göbeklitepe'den örnekler verebilirim.	12	5	5
Buluntulardaki figürlerin günümüzdeki karşılığı olan figürlerle karşılaştırabilirim ve aralarındaki benzerlikleri ifade edebilirim.	5	9	8
Göbeklitepe tarihini, Şanlıurfa'nın tarihi ile ilişkilendirebilirim.	16	3	2
Göbeklitepe'deki kültürel mirasın neden korunması gerektiğini açıklayabilirim	6	9	7
Göbeklitepe'deki eserlerin sanatsal değerini ifade edebilirim.	10	3	8

Tablo 7 incelendiğinde öz değerlendirme sonuçlarında öğrencilerin en çok "Göbeklitepe'nin tarihsel sürecini açıklayabilirim" (n=16) ve "Göbeklitepe tarihini, Şanlıurfa'nın tarihi ile ilişkilendirebilirim" (n=16) önermelerine yapabiliyorum şeklinde olumlu görüş bildirdikleri görülmektedir. Aynı oranda olmasa da öğrencilerin yaklaşık yarısı "Tarihi eser ve kalıntıları aktarırken Göbeklitepe'den örnekler verebilirim" (n=12) ve "Göbeklitepe'deki eserlerin sanatsal değerini ifade edebilirim" (n=10) önermelerinde yapabiliyorum görüşünde bulunmuştur. Bu duruma karşı öğrencilerin "Göbeklitepe'nin tarihteki kullanım amacıyla ilgili belirsizlikleri açıklayabilirim" (n=10), "Buluntulardaki figürlerin günümüzdeki karşılığı olan figürlerle karşılaştırabilirim ve aralarındaki benzerlikleri ifade edebilirim" (n=9) ve "Göbeklitepe'deki kültürel mirasın neden korunması gerektiğini açıklayabilirim" önermelerinde kısmen yapabilirim şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin "Buluntulardaki figürlerin günümüzdeki karşılığı olan figürlerle karşılaştırabilirim ve aralarındaki benzerlikleri ifade edebilirim" (n=8) ve "Göbeklitepe'deki eserlerin sanatsal değerini ifade edebilirim" (n=8) önermelerinde yarıyından azının yapamıyorum şeklinde olumsuz görüş bildirdikleri görülmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Kültürel miras genellikle bir toplumun tarihini yansıtır. Kültürel miras eğitimi sayesinde çocuklar geçmişteki olayları, gelişmeleri ve değişimleri anlama şansına sahip olurlar. Bu tür bir eğitim, geleceğin aktif vatandaşını yetiştirmek için çocukların sadece kendi yerel miraslarını değil, evrensel dünya mirasını da anlamaları, tanımaları ve sorumluluk bilinciyle korumaları için farkındalık sağlar (Avcı, 2016). Bu bağlamda çalışmada, tarihi bir alan olan Göbeklitepe'nin kültürel miras eğitiminde kullanılmasının eğitsel sonuçlarını bütüncül olarak değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Çalışmada öğrenci günlükleri ve gazete etkinliklerinden elde edilen sonuçlarda, öğrencilerin Göbeklitepe'de bulunan T şeklindeki sütunlardan, üzerlerinde tasvir edilen kabartma hayvan çizimlerinden ve Göbeklitepe'nin gizemli tarihinden etkilendikleri ve buradaki eserlere yönelik farkındalıklarının oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına benzer şekilde Avcı (2014), Gürel ve Çetin (2018), Sağ (2018), Sevigen (2021) ve Çakmak (2023) da kültürel miras eğitiminin öğrencilerin kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalıklarını artırdığını bildirmiştir. Araştırma sonuçlarında öğrencilerin Göbeklitepe'nin birçok gizemi ve tarihi eseri barındıran önemli bir kültürel miras olduğunu anladıkları görülmüştür. Araştırmalar kültürel miras eğitiminin öğrencilerin kültürel miras unsurlarına ilişkin farkındalığını önemli ölçüde artırabildiğini göstermektedir (Kafadar, 2021; López-Fernández vd., 2021; Pedroso, 2021).

Günlükler ve gazete etkinliklerinde, Göbeklitepe'nin gizemli tarihini aydınlatmanın kolay olmayacağı, hatta imkânsız olduğu yönünde öğrenci görüşlerine rastlanmıştır. Bu durumu öğrenciler etkinliklerinde, neden yapıldığı/neyi temsil ettiği bilinmeyen çeşitli hayvan figürleri ve nesnelere ilgili sorular ve anlatılarla dile getirmiştir. Nitekim Kurt ve Göler (2017) Göbeklitepe'de yazılı kaynak bulunmadığını ve sınırlı arkeolojik veriyle Neolitik dönemin erken evresine ait bir yer olarak tarihteki gizemini koruduğunu belirtmiştir. Öğrenciler günlüklerinde bu gizemi çözmek için tarihin doğasına uygun olarak araştırma, kazı ve sözlü görüşmelerden yararlanılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu sonuçlar, yerel bir tarihi alan aracılığıyla kültürel miras eğitiminin, öğrencilerin bir tarihçi gibi düşünme becerilerini kullanmalarını sağladığını göstermektedir. Arias-Ferrer ve Egea-Vivancos (2017), İspanya'da bir eğitim ve arkeoloji projesi üzerine yaptıkları araştırmada, arkeolojik kanıtlarla çalışmanın tarihsel düşünme ve muhakemeyi desteklediğini bulurken, Fuente, Chaparro-Sainz ve Rodríguez-Pérez (2020) tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesinde somut ve somut olmayan mirasın kullanılmasının gerekliliğini ve önemini vurgulamaktadır.

Çalışmanın öz değerlendirme sonuçları, öğrencilerin Göbeklitepe eserlerinin tasvirlerindeki değişim ve süreklilikleri karşılaştırma ve algılama yeteneklerine olumsuz bir durum ortaya koyarken, bu bulgu gazete etkinliği sırasında elde edilen önemli verilerle çelişmektedir. Bu çelişkili durum, ölçme ve değerlendirme araçlarının görsel materyaller veya interaktif etkinliklerle desteklenmediğinde, öğrencilerin soyut kavramları

somutlaştırmada zorlandıklarını göstermektedir. Ayrıca, Göbeklitepe'deki figürlerin günümüzdeki karşılıklarıyla karşılaştırılmasına yönelik yorumların karmaşıklığı ve çeşitliliği bu olumsuz durumu açıklayabilir. Bu durum, öğrencilerin sınırlı bir bakış açısına sahip olmalarına yol açmış olabilir.

Avcı ve Memişoğlu (2016), Gilan (2021) ve Güllühan ve Bekiroğlu (2022) tarafından yapılan çalışmalar gibi, gazete etkinliği araştırma sonuçları da yerel tarih ve kültürel miras eğitim etkinliklerinin, öğrencilerin değişim ve süreklilik algısını geliştirdiğini tutarlı bir şekilde vurgulamaktadır. Bu tür eğitim müdahalelerinin, öğrencilerin tarihsel dönüşümleri algılama ve yorumlama yeteneklerini geliştirdiği gösterilmiş olup, yerel tarih ve kültürel mirasa odaklanan eğitim programlarının, öğrencilerin zaman içinde değişim ve sürekliliği anlama becerilerini etkili bir şekilde geliştirebileceğini düşündürmektedir. Eğitimciler, öğrencileri Göbeklitepe gibi tarihi eserleri analiz etme ve karşılaştırmayı içeren etkinliklere dahil ederek, sanat ve kültürün evrimini daha derinlemesine anlamalarını sağlayabilir. Böylece, öğrencilerin bu eserlerdeki sanatsal değeri takdir etme ve değişim ile sürekliliği algılama becerileri artırılabilir.

Araştırma sonuçlarında öğrenciler, yerel tarihi alan Göbeklitepe'nin tanınırlığını artırmak için sosyal medyanın kullanılması, alana geziler düzenlenmesi, kazıların devam etmesi ve çok çalışılması gerektiğini önermişlerdir. Bu görüşlerden Göbeklitepe'nin bir kültür mirası olarak önemini öğrenciler tarafından fark edildiği tespit edilmiş olup öğrenciler bu önemin sürdürülebilirliği için bazı görevlerin yapılması ve sorumlulukların alınması gerektiğini bildirmişlerdir. Nitekim Yeşilbursa'ya (2011) göre kültürel miras eğitimi öğrencilerde farkındalık yaratmakta ve bu mirasın korunması için önemli görevler üstlenebileceklerinin ve sorumluluk alabileceklerinin bilincine varmalarını sağlamaktadır. Ancak çalışmanın öz değerlendirme sonuçlarında, Göbeklitepe'deki kültürel mirasın neden korunması gerektiğini kısmen açıklayabildiğini belirten öğrenci sayısının, olumlu ve olumsuz görüş belirten öğrenci sayısından daha fazla olduğu görülmüştür. Bu sonuç, kültürel miras eğitiminde kültürün korunması ve yönetilmesine ilişkin daha kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Çünkü Blake (2000) ve Cleere (1991) tarafından da vurgulandığı gibi, kültürel mirasın korunması karmaşık ve çok yönlü bir konudur. UNESCO tarafından kültürel mirasın korunması için oluşturulan uluslararası yasal çerçeve, çatışma zamanlarında yıkım ve yağmanın önlenmesine dayanmaktadır (Blake, 2000). Ancak, kültürel ve ekonomik bir kaynak olarak mirasın kullanımı ve tüketimi çatışmalara ve gerilimlere yol açabilir (Graham, Ashworth & Tunbridge 2000). Silverman ve Ruggles (2007) kültürel miras ve insan haklarının kesiştiği noktadaki ikilemleri ve zorlukları tartışarak konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu perspektifler, kültürel miras eğitiminde, mirasın farklı kullanımlarını ve değerlerini, çatışma potansiyelini ve insan haklarının korunmasını dikkate alan kapsamlı ve incelikli bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın altını çizmektedir.

Araştırmaya yansıyan öz değerlendirme sonuçlarında öğrencilerin Göbeklitepe tarihi hakkında bilgi sahibi oldukları ve Şanlıurfa tarihi ile ilişkilendirebildikleri görülmüştür. Benzer

şekilde Yılmaz (2019) ile Aktın ve Karaçalı Taze (2021) de öğrencilerin yerel tarih alanı ve müze ziyaretlerinden elde ettikleri bilgileri ulusal tarihle ilişkilendirdiklerine dair önemli sonuçlar bildirmiştir.

Kültürel miras eğitimine ilişkin olumsuz sonuçları azaltmak ve tutarlı sonuçlar elde etmek için öğretmenler, Sosyal Bilgiler derslerinde çeşitli yöntemler kullanmalıdır. Öğrencilerin dikkatini çekmek ve öğrenme süreçlerini daha etkili hale getirmek için sanal öğrenme ortamları ve artırılmış gerçeklik gibi yenilikçi teknolojilerden yararlanılabilir. Bu teknolojilerin kültürel miras eğitimindeki potansiyelini araştırmak amacıyla araştırmacılar çeşitli projeler ve çalışmalar gerçekleştirebilirler.

Katkı Oranı Beyanı: Birinci yazar %60, ikinci yazar %40 oranında araştırmaya katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Belgesi: Verilerin toplanabilmesi için çalışmanın gerekli etik izni 19/10/2022 tarihinde Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 2022/163-189 karar sayısı ile alınmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Achille, C. & Fiorillo, F. (2022). Teaching and learning of cultural heritage: Engaging education, professional training, and experimental activities. *Heritage*, 5(3), 2565-2593. <https://doi.org/10.3390/heritage5030134>
- Aird, P. (2005). Heritage, natural heritage, cultural heritage and heritage tree defined. *Forestry Chronicle*. 81(4), 555-561. <https://pubs.cif-ifc.org/doi/10.5558/tfc81593-4>
- Aktın, K. & Taze, H. K. (2021, 18-20 Kasım). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Sinop tarihi mekân ve müze gezilerinden yerel tarih keşfetme deneyimlerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi: Geçmişten Günümüze Metodoloji Çalışmaları*, Sinop, Türkiye.
- Arias-Ferrer, L. & Egea-Vivancos A. (2017) Thinking like an archaeologist: Raising awareness of cultural heritage through the use of archaeology and artefacts in education, *Public Archaeology*, 16(2), 90-109, <https://doi.org/10.1080/14655187.2017.1479558>
- Atıkan, H. (2022). *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin somut olmayan kültürel mirasa ilişkin görüşleri (Karabük İl Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi.
- Avcı, M. (2014). *Sosyal bilgiler dersinde kültürel miras eğitimine ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Avcı, M. & Memisoğlu, H. (2016). Views of social studies teachers about cultural heritage education. *İlköğretim Online*, 15(1), 104-124. <https://doi.org/10.17051/io.2016.58630>
- Avcı, M. & Taşer, S. (2020). Sosyal bilgiler dersinde kültür ve miras öğrenme alanının sosyal bilgiler öğretim programı üzerinden incelenmesi *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(111), 368-385. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.46416>
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 9(1), 23-28.
- Batmaz, O. & Yurtbakan, E. (2023). İlkokul Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının kültürel miras unsurları açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21(1), 1-21. <https://doi.org/10.37217/tebd.1115153>
- Blake, J. (2000). On defining the cultural heritage. *International and Comparative Law Quarterly*. 49(1), 61-85. <https://doi.org/10.1017/S002058930006396X>
- Boxtel, C. A., Klein, S. R. & Snoep, E. (2011). Heritage education: challenges in dealing with the past. <https://dare.uva.nl/search?identifier=6ab0cbda-766e-4cbb-9dd2-2d9c1d47d9ef>.
- Buckland, M. (2015). *Cultural heritage (Patrimony): An introduction*. Zadar, 2013, 1-9.
- Bülbül, H. (2016). Müze ile eğitim yoluyla ortaokul öğrencilerinde kültürel miras bilinci oluşturma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 681-694.
- Carminati, L. (2018). Generalizability in qualitative research: a tale of two traditions. *Qualitative Health Research*, 28(13), 2094-2101. <https://doi.org/10.1177/1049732318788379>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches (4th ed.)*. Sage.
- Çağrınur, Sağ. & Ünal, F. (2019). Öğrencilerin somut olmayan kültürel mirasa ilişkin farkındalıklarının belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1550-1560. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2019.-519901>
- Çakmak, T. (2023). *Ortaokul bilem öğrencilerinin somut olmayan kültürel mirasa yönelik tutum ve farkındalıklarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programında somut olmayan kültürel mirasın yeri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 185-203.
- Demirezen, S. & Aktaş, G. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin somut olmayan kültürel miras öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(30), 413-434. <https://doi.org/10.35675/befdergi.699782>
- Dere, İ. (2021). Kültürel mirası belgeyerek öğrenme: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının saha tecrübeleri. *International Journal of Geography and Geography Education*, 43, 108-121. <https://doi.org/10.32003/igge.779915>

- Gilan, A. (2021). *Sosyal bilgiler öğretiminde yerel ve sözlü tarih kullanımı: Ahlat örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Graham, B., Ashworth, G., & Tunbridge, J. (2000). *A Geography of Heritage* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315824895>
- Gresky, J., Haelm, J. & Lee, C. (2017). Modified human crania from Göbekli Tepe provide evidence for a new form of neolithic skull cult. *Science Advances*, 3(6). <https://doi.org/10.1126/sciadv.1700564>
- Güllühan, N. Ü. & Bekiroğlu, D. (2022). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde yerel ve sözlü tarih: Tarihi anlamlandırmak. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 8(1), 17-30. <https://doi.org/10.34137/jilses.1062074>
- Gürel, D. & Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(2), 22-40.
- Güzel, A., Parmaksız, A. & Özcanlı, M. (2023). Investigation of climate and vegetation change in Göbekli Tepe (Türkiye) region using pollen data. *Biological Diversity and Conservation*, 16(3), 210-217. <https://doi.org/10.46309/biodicon.2023.1263014>
- Fuente, F., M.d.M., Chaparro-Sainz, Á. & Rodríguez-Pérez, R. A. (2020). Perceptions on the use of heritage to teach history in Secondary Education teachers in training. *Humanit Soc Sci Commun* 7,123. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00619-3>
- Henley, T. & Reysen, S. (2023). Further applications of social cognition to Göbekli Tepe. *Journal of Cognition and Culture*, 23(1-2), 49-64. <https://doi.org/10.1163/15685373-12340152>
- Hündür, S. C. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde öğretim materyallerinin somut olmayan kültürel miras eğitiminde kullanımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Işık, Z., Tokgöz, L. & Başar, F. (2023). Turizm rehberliği öğrencileri Göbeklitepe'nin marka farkındalığına sahip mi?. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 118-131. <https://doi.org/10.33416/baybem.1226956>
- Kafadar, T. (2021). Cultural heritage in social studies curriculum and cultural heritage awareness of middle school students. *International Journal of Progressive Education*, 17(2), 260-274. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2020.332.16>
- Kantekin, M. (2023). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde kültürel miras konularının öğretiminde web 2.0 araçlarının kullanımı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi.
- Kartal, B. (2022). *Sosyal bilgiler öğretiminde somut olmayan kültürel miras öğelerine ilişkin öğretmen görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Amasya Üniversitesi.
- Karaköse, H. & Safran, M. (2023). Farklı okul türlerinde öğrenen lise öğrencilerinin tarihsel meraklarının araştırılması. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 7(2), 287-304. <https://doi.org/10.38015/sbyy.1360595>
- Kazemian, M., Khodareza, M., Khonamri, F. & Rahimy, R. (2023). Elt scholars' attitudes towards inclusion of intercultural competence assessment in language proficiency tests. *Teaching English as a Second or Foreign Language--Tesl-Ej*, 26(4), 1-21. <https://doi.org/10.55593/ej.26104a6>
- Kurt, A. O. & Göler, M. E. (2017). Anadolu'da ilk tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21(2), 1107-1138.
- Külçü, Ö. T. (2015). Kültürel miras kavramının eğitim açısından önemi. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 27-32.
- López-Fernández, J.A., Medina, S., López, M.J., & García-Morís, R. (2021). Perceptions of heritage among students of early childhood and primary education. *Sustainability*, 13, 10636. <https://doi.org/10.3390/su131910636>
- Maroevic, I. (1982). The phenomenon of cultural heritage and the definition of a unit of material. *Nordisk Museologi*, 2, 135-142.
- MEB (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı*. MEB Yayınları.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. MEB Yayınları.
- MEB (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. MEB Yayınları.
- Özbek Gül, M. N. (2022). *Yerel tarih ve kültür unsurlarının sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik testler*. Yeni Doğu Matbaası.
- Öztaşçı, C. A. (2017). *Yerel tarih öğretim yöntemini Sosyal Bilgiler dersinde uygulamaya koymak: bir eylem araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi.
- Pedroso, J.E.P. (2021). School on wheels and multimedia-aided instruction as mediators of students' local cultural heritage awareness. *İnteknational Journal of Arand Humanities Studies*, 1(1), 63-69. <https://doi.org/10.32996/ijahs.2021.1.1.10>
- Pehlivan, A. (2015). *Açık ve örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerinin incelenmesi* (Yayınlanmış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi.
- Polat, S. (2019). *Yeni program ve ders içeriklerine göre sosyal bilgiler öğretimi II* (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Polat, S. & Bekdemir, Ü. (2017). 4. sınıf sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanındaki ders işleniş sürecinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 6(3), 1844-1860.

- Resmî Gazete (1982). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun (Resmi Gazete ile yayımı: 20.4.1982 Sayı: 17670)
- Rueter, J., McWhorter, R. & Delello, J. (2018). Decision-making practices during the instrument selection process: the choices we make. *Assessment for Effective Intervention*, 44(4), 281-291. <https://doi.org/10.1177/1534508418758370>
- Sağ, Ç. & Ünal, F. (2018). İlkokul sosyal bilgiler dersinde somut olmayan kültürel miras eğitimine yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 425-468.
- Selanik Ay, T. & Kurtdede Fidan, N. (2013). Öğretmen adaylarının "kültürel miras" kavramına ilişkin metaforları. *Electronic Turkish Studies*, 8(12), 1135-1152
- Sevigen, E. (2021). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze eğitimi uygulamalarının öğrencilerin somut kültürel miras ve ders ile ilgili tutumlarına etkisi ve süreç hakkındaki görüşleri: Bir karma yöntem araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Seyfzadeh, M. & Schoch, R. (2019). World's first known written word at GÖbekli tepe on t-shaped pillar 18 means god. *Archaeological Discovery*, 7(02), 31-53. <https://doi.org/10.4236/ad.2019.72003>
- Sidekli, S. & Karaca, L. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde yerel, kültürel miras öğelerinin kullanımına ilişkin öğretmen adayları görüşleri. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 5, 20-38.
- Silverman, H. & Ruggles, D.F. (2007). *Cultural heritage and human rights*. In: Silverman, H., Ruggles, D.F. (eds) *Cultural Heritage and Human Rights*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-0-387->
- Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe—the stone age sanctuaries. new results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs. *Documenta Praehistorica*, 37, 239-256. <https://doi.org/10.4312/dp.37.21>
- Taşdemir, M. (2018). *Ortaokul altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabı metinlerinin kültürel mirasa duyarlılık değeri açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi.
- Toksoy, B. (2022). *4. sınıf sosyal bilgiler dersi "kültür ve miras" öğrenme alanının öğretmen görüşleri ve ders kitabı açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Topçu, N. (2022). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze ve tarihi mekânların kullanımına dair öğretmen görüş ve uygulamaları (Afyonkarahisar Dinar İlçe Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Tuncel, G. & Altuntaş, B. (2020). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin kültürel miras algısı: göstergebilimsel bir analiz. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 6(1), 123-140. <https://doi.org/10.32570/ijofe.731122>
- UNESCO (2022) Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri İhtisas Komitesi. <https://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir-Kalk%C4%B1nma-2030-Hedefleri-%C4%B0htisas-Komitesi>
- Utku, M. (2023). *Sosyal bilgiler kültür ve miras öğrenme alanında okul dışı öğrenmenin çeşitli değişkenlere etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Üztemur, S., Dinç, E. & Acun, İ. (2018). Yer temelli eğitim yaklaşımı ve sosyal bilgiler öğretim programlarına yansımaları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 141-158. <https://doi.org/10.17679/inuefd.326727>
- Yalman, E. & Uzunöz, A. (2021). Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik. A. Uzunöz (Ed.), *Bilimsel Araştırma Becerileri ve Araştırmada Güncel Desenler Makale İncelemeleri ve Örnek Makale Çalışmalarıyla içinde* (ss. 103-117). Pegem Akademi.
- Yeşilbursa, C. C. (2011). *Sosyal bilgilerde miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa karşı tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2019). *Sosyal bilgiler öğretiminde yerel tarih öğelerinin kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerinin belirlenmesi: Trabzon örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon Üniversitesi.